

Vilniaus universitetas

TARPTAUTINIŲ SANTYKIŲ IR POLITIKOS MOKSLŲ INSTITUTAS

Politikos mokslų bakalauro programa

ADA ČERKESAITĖ

IV kurso, I grupės studentė

KODĖL DARVINISTINIS REDUKCIONIZMAS YRA PAVOJINGAS
ŽMOGUI?

BAKALAURO DARBAS

Darbo vadovas: Dr. Linas Jokubaitis

Vilnius, 2019

BAKALAURO DARBO PRIEŠLAPIS

Bakalauro darbo vadovo išvados dėl darbo gynimo:

.....
.....
.....

(data)

(v., pavardė)

(parašas)

Bakalauro darbas įteiktas gynimo komisijai:

.....

(data)

(Gynimo komisijos sekretoriaus/ės parašas)

Bakalauro darbo recenzentas:

.....

(v., pavardė)

Bakalauro darbų gynimo komisijos įvertinimas:

.....

Komisijos pirmininkas/ė:

Komisijos nariai:

BIBLIOGRAFINIO APRAŠO LAPAS

Čerkesaitė A., Kodėl redukcionistinis darvinizmas pavojingas žmogui? Politikos mokslų specialybės, bakalauro darbas / VU Tarpautinių santykių ir politikos mokslų institutas; darbo vadovas Dr. Linas Jokubaitis; konsultantė: Augustė Dementavičienė; – V., 2019. – p. 49.

Reikšminiai žodžiai: faktinis asmuo, potencialus asmuo, orumas, atgamtiška prigimtis, gamtinė prigimtis, skausmas, antropomorfizmas, antropocentrizmas, atsakomybė.

Šiame darbe, analizuojant Peterio Singerio, Roberto Spaemanno bei Hans Jonas samprotavimus, nagrinėjamas dviejų žmogaus supratimų – natūralistinio ir ontologinio – bei orumo koncepcijos ryšys. Orumą suprantant kaip moralinį žmogaus santykį su pačiu savimi bei visuomenės su žmogumi, akcentuojama, jog skirtingi „žmogiškumo“ aiškinimai esmingai lemia, kokios teisės ir pareigos žmogui turėtų būti priskiriamos. Tiriamos bei tarpusavyje lyginamos pasirinktų autorių skirtingai grindžiamos asmens bei atsakomybės koncepcijos, parodant autorių teigiamų metafizinių prielaidų nesuderinamumą. Analizės eigoje svarstomi klausimai: kokios charakteristikos apibrėžia asmenį, iš kur kildinamas asmens orumas, kokia būtis laikoma oria, kaip suprantamas moralus veikimas, kas sudaro moralinę bendruomenę, ar orumas laikomas atsakingo veikimo priežastimi bei tikslu. Tvirtinama, jog natūralistinis, darvinizmo tradiciją atspindintis, „žmogiškumo“ aiškinimas, buvimą asmeniu siejant su fizinėmis charakteristikomis, o moralinį veikimą su didžiausios naudos išskaičiavimu, yra pavojingas, nes nėra pakankamas įsipareigojimui orumo atžvilgiu pagrįsti.

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

Patvirtinu, jog įteiktas darbas *Kodėl darvinistinis redukcionizmas yra pavojingas žmogui?* yra:

1. Atliktas mano pačios ir nėra pateiktas kitam kursui šiame ar ankstesniuose semestruose;
2. Nebuvo naudotas kitame institute/universitete Lietuvoje ar užsienyje;
3. Nenaudoja šaltinių, kurie nėra nurodyti darbe, ir pateikiu visą panaudotos literatūros sąrašą.

Ada Čerkesaitė

(parašas)

Turinys

Įvadas.....	6
1. Žmogiškosios egzistencijos vertė.....	13
1.1. Funkcinis „žmogiškumo“ aiškinimas: biologinis padaras	13
1.2. Ontologinis „žmogiškumo“ aiškinimas: asmens idėja.....	21
2. Įsipareigojimas žmogiškajai egzistencijai.....	28
2.1. Funkcinis „atsakomybės“ aiškinimas: malonumo suma.....	28
2.2. Ontologinis „atsakomybės“ aiškinimas: rūpestis.....	34
Išvados.....	41
Literatūros sąrašas	44
Summary.....	48

Ivadas

Žmogų galima pateisinti, kad jis kažkiek didžiuojasi iškilęs, nors ir ne savo išgalėmis, į pačią organinės skalės viršūnę; o tai, kad jis ligi ten taip iškilo, o ne buvo iš pradžių pastatytas, gali teikti jam dar iškilesnio likimo tolimoje ateityje viltį. Bet mums čia rūpi ne viltys ar būgštavimai, bet tik tiesa, kokią atrasti leidžia mūsų protas; ir aš, kiek išgaliu, stengiausi ją atskleisti. Vis dėlto, mano akimis, turime pripažinti, kad žmogus su visomis savo tauriomis savybėmis, užuojauta, kurią jis jaučia labiausiai apleistiems, geranoriškumas, kuris apima ne tik kitus žmones, bet ir žemiausią gyvų būtybę, dieviškas intelektas, kuris įsiskverbė į saulės sistemos judesius bei sandarą – su visomis šiomis pakiliomis galiomis – žmogus vis tik savo kūne tebenešioja neišdildomą savo žemos kilmės įspaudą.

Charles Darwin¹

Dviejų Charleso Darwino veikalų: „Rūšių kilmė“ (*The Origin of Species*) ir „Žmogaus kilmė“ (*The Descent of man*), pasirodymas pagrįstai laikomas vienu svarbiausių XIX amžiaus įvykių. Žmogiškosios prigimties supratimui anglų kilmės mokslininkas metė dvigubą iššūkį. Jis ne tik sumenkino išskirtinį žmogaus statusą, paskelbdamas žmogų esant niekuo neypatingu, gyvuliškos kilmės padaru, sykiu Darwino darbuose nevengiama pabrėžti žmogus atsiradimo šioje planetoje bei žmogų išskiriančių savybių – kaip, pavyzdžiui, gebėjimo užjausti, geranoriškumo, atsakomybės – išsivystymo atsitiktinumą.

Hans Jonas evoliucijos procesą taikliai pavadina „nuotykiu“², neturinčiu jokios prasmės. Filosofo teigimu, evoliucinis virsmas yra neišvengiamybės ir atsitiktinumo junginys. Šia prasme pats virsmas yra būtina gyvybės egzistavimo prielaida, tačiau savo esme nėra tvarkingas. Kaip pastebi Stephenas Jay Gouldas, jei gyvybės vystymosi istorija galėtų būti pakartota, natūraliosios atrankos mechanizmas

¹ Charles Darwin, *The Descent of Man, and Selection in Relation to Sex*. New Jersey: Princeton University Press, 1981, p. 405.

Dalis vertimo lietuvių kalba: Gediminas Žukas (vert.), „Alister E. Mcgrath. Mokslo ir religijos debatai: Darwinas ir žmonijos biologinės ištakos“. *Bernardinai*, 2013. <<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2013-11-29-alister-e-mcgrath-mokslo-ir-religijos-debatai-darwinas-ir-zmonijos-biologines-istakos/110614>> Žiūrėta [2019 – 01 – 14].

² Hans Jonas, *The Phenomenon of Life: Toward a Philosophical Biology*. Evanston [Ill.]: Northwestern University Press, 2001, p. 45.

kiekvieną kartą sukurtų vis kitokius rezultatus.³ To pasekoje ir žmogaus būties faktas tampa tik mažesne beprasmiško kismo dalimi. Kaip ir kitų evoliucijos procese iškylančių gyvybės formų, žmogaus egzistencija nėra savaime tikslinga ar žyminti galutinį raidos tašką. Žmogų, remiantis Darvino palikimu, tegalime tapatinti su beribiu, nežinia, kaip pakrypsiančiu, potencialumu. Kitaip tariant, „žmogiškumas“ tampa ne daugiau nei kintančiu, prie aplinkos iššūkių prisiderinančiu fizinių savybių bei gebėjimų rinkiniu. Kažkuo, kas nuolatos lieka kismo, vystymosi stadijoje.

Aukščiausią laipsnį žmogiškosios būties atsitiktinumo aiškinimas pasiekia vieno garsiausių (šiandien itin plačiai skaitomo) neo-darvinistų – Richardo Dawkinso „savanaudžio geno“ teorijoje. Remiantis mokslininko genocentrine evoliucijos teorijos interpretacija, net nėra prasmės „žmogiškumą“ skirti nuo „šuniškumo“ ar „konkorežiškumo“. „Darvino rotveileriu“ kandžiai vadinamo Dawkinso teigimu, žmogus tėra genų talpykla. Šia prasme jis, kaip ir kiekvienas kitas gyvas organizmas, tėra laikini „nešikai“, genetinei informacijai perduoti. Žmogiškasis pavidas, t. y. *Homo sapiens* kūnas su visomis per ilgą laiką išsivysčiusiomis veikimo galimybėmis, net nėra būtina reikalinga nevaldomo biologinio tapsmo dalis. Tai tik viena iš galimų „formų“, talpinančių save replikuoti sugebėjusį DNR molekulės fragmentą.⁴ DNR fragmento, o ne žmogaus išlikimas ir dauginimasis yra svarbus. Genų egzistencinė rolė, Dawkinso teigimu, yra kur kas svarbesnė už patį žmogaus egzistavimo faktą, autoriaus žodžiais: „DNR nei rūpinasi, nei žino. DNR tiesiog yra. Ir mes šokame pagal jos dūdelę“⁵. Tad Dawkinso teigiamas „žmogiškumas“ tėra atsitiktinis ir nuolatos kintantis įrankis bet kokia kaina išlikti užprogramuotam genui.

„Žmogiškumo“ kismą liudija ir kitos Darvino samprotavimų interpretacijos, lėmusios ne tik teorinius, bet ir praktinius bandymus nurodyti, kas yra tikrasis „žmogus“, koks „žmogiškumas“ turėtų būti vertinamas bei puoselėjamas. Darvinizmui persipynus su istorizmo idėja (svarbu pabrėžti, jog pats Darvinas evoliucijos tapatinimui su tikslingu procesu prieštaravo), XIX amžiuje išauga eugenikos mokslas. Pirmą kartą išreiškiama aiški ambicija evoliucinį virsmą perimti į paties žmogaus rankas. Eugenikos mokslo kūrėjo Francio Galtono supratimu privalome kontroliuoti „stipriausiųjų išlikimą“, o ne būti pasyviais natūraliosios atrankos mechanizmo stebėtojais. 1883 m. pirmą kartą oficialiai pasirodžiusiame veikalė „Žmogaus sugebėjimų ir raidos tyrinėjimai“ (*Inquiries into Human Faculty and Its Development*) viliamasi, jog žmonijos tobulėjimo galimybė slypi ne ugdyje ar socialinių sąlygų

³ John Beatty, „Hannah Arendt and Karl Popper: Darwinism, Historical Determinism, and Totalitarianism“. Kn. Rama S. Singh, Costas B. Krimbas, Diane B. Paul, John Beatty (sud.), *Thinking About Evolution: Historical, Philosophical and Political Perspectives*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001, p. 62.

⁴ Richard Dawkins, *The Selfish Gene*. 3rd ed. New York: Oxford University Press, 2006, p. 266.

⁵ Richard Dawkins, *River out of Eden: A Darwinian view of life*. New York: Basic Books, 1995, p. 133.

gerinime, o selektyvaus veisimo metodų taikyme.⁶ Tokiu būdu išskyla ne kartą praktikoje išbandyti, „žmogiškumą“ neva padėsiantys išgryninti „pozityviosios“ eugenikos metodai.

Kiek anksčiau publikuotoje esė „Paveldimas talentas ir charakteris“ (*Hereditary talent and character*) Galtonas teigė, jog sėkmę gyvenime užtikrinantys asmenybės bruožai yra paveldimumo keliu tėvų perduodami vaikams ir tik iš dalies lemiami talento. Sykiu mokslininkas išreiškė susirūpinimą mažiausiai pageidautinų bruožų plitimu ir galimu evoliucijos krypties apsivertimu, t. y. judėjimu prastesnio genofondo link. Galtono manymu, šiuolaikinės medicinos metodai bei humanitarinė pagalba ne prisidėjo prie gerbūvio, o pristabdė natūralų silpnųjų nykimą, paspartino gimstamumą silpnųjų visuomenės sluoksnių gretose, taip sukeliant grėsmę pageidautinų bruožų perdavimui.⁷ Šių ir panašių nuogastavimų pasekoje išskyla griežtesni „žmogiškumo“ kontroliavimo metodai, t. y. „negatyviosios“ eugenikos metodai, pasireiškę priverstine žmonių, pasižyminčių mažiau pageidaujamais bruožais, sterilizacija, prievartiniais nėštumų nutraukimais, santuokų varžymu ir pan.

Eugenikos mokslo pakylimo bei spartaus proletariato klasės augimo fone išskyla Herberto Spencerio sumanyta istorijos filosofija, šiandien žinoma socialinio darvinizmo vardu. Pasak anglų kilmės mąstytojo, ne tik gamtos pasaulyje, bet ir visuomenės viduje privalo vykti natūrali atranka, o galimybę išlikti turi tik stipriausieji, t. y. nestokojantys talento, materialinių išteklių, fiziškai stiprūs. Spencerio manymu, nevaržoma ekonominė konkurencija pasitarnautų žmonijai, įgalindama laipsnišką susidorojimą su nepajėgiais konkuruoti, todėl nevertais žmogaus vardo. Savo darbuose teoretikas gina idėją, jog žmonių tarpusavio santykiai liudija išimtinai gyvulišką žmogaus prigimtį, įgimtą agresyvumą ir net karo poreikį. Karingumas čia suprantamas kaip giliausiai žmogaus prigimtyje įsišaknijęs, be to, bendrąją naudą (visuomenės stiprėjimą) teikiantis instinktas. Pabrėžtina, jog natūralios atrankos žmonių tarpe teorija peraugo į itin šurkščią darvinizmo formą, totalitarinėse XX amžiaus valstybėse taikytus socialinės inžinerijos metodus, nacistinėje Vokietijoje išbandytas „gyvenimo neverta gyventi“ (*Life unworthy of life*) bei „rasinės higienos“ idėjas, tam tikrą žmonijos dalį skelbiant neverta egzistuoti.

Potencialus „žmogiškumo“ vystymasis itin aktualus šiandieniniame pasaulyje. Kartu su pasiekimais biomedicinos srityje – atsiradus tiksliems elgsenos modifikavimo mechanizmams, galimybei manipuliuoti DNR – pirminis eugenikos mokslo siekis pamažu perauga į norimo žmogaus kūrimą. Tiksliau tariant, sąmoningą žmogiškumo tobulinimą, pasireiškiantį genų inžinerijos, genetinių

⁶ Francis Galton, *Inquiries into Human Faculty and Its Development*. 2001, p. 199. <<http://galton.org/books/human-faculty/text/human-faculty.pdf>> [Žiūrėta 2019 – 03 – 10].

⁷ Diane B. Paul, „Darwin, social Darwinism and eugenics“. Kn. Jonathan Hodge, Gregory Radick (sud.), *The Cambridge Companion to Darwin*. New York: Cambridge University Press, 2003, p. 215 – 217.

eksperimentų, klonavimo pavidalu. Pirmą kartą ne tik teoriškai, bet ir praktiškai kiekvienas individas tampa potencialia žaliava, norimesniam „žmogiškumui“ lipdyti. Kaip teigia Hans Jonas: „*Homo faber* atsisuka pats prieš save ir pradeda savęs – paties kūrėjo – perkūrimą“⁸. Filosofas atkreipia dėmesį į tai, jog išlieka neaišku, koku įsivaizdavimu vadovaujantis žmogus turėtų būti perdirbamas. Žinome tik tiek, kad šis įsivaizdavimas priklauso nuo paties žmogaus ir nepastovių jo įgeidžių.⁹ Tad bioetika šiandien ne tik turi susitvarkyti su klausimu „ką reiškia būti žmogumi“, bet ir su tokiais klausimais kaip: „ką turėtų reikšti buvimas žmogumi ateityje“, „kas yra pageidautinas žmogus“, „koks žmogus yra vertingas“. Ir nors žmonijos pertvarkymo padariniai nacistinėje Vokietijoje prislopino eugenikos mokslo šalininkų ambicijas, progresas biologijos mokslo srityje mus gražina į diskusijų „žmogiškumo“ generavimo klausimu pradžios tašką. Gausu mąstytojų, teigiančių jog „naujoji eugenika“, besiskleidžianti genetinės inžinerijos pavidalu, yra humaniškesnė už XX amžiuje taikytus metodus, nes nėra priverstinė bei numato tik tobulinimo, o ne izoliavimo ar naikinimo strategijas.

Tai tik keli – ryškiausi – pavyzdžiai, liudijantys, jog nuo pat iškilimo pradžios evoliucijos teorija buvo siūloma kaip nauja metafizika, galinti mesti iššūkį tradiciniam filosofijos ir teologijos vaidmeniui, aiškinant „žmogiškumą“. Pagrindinė alternatyva – biblinis pasaulio, o kartu ir žmogaus, sukūrimo aiškinimas – nustumama į antrą planą, paskelbiama su mokslo tiesomis negalinčiu konkuruoti mitu, pasaka. Sykiu atmetama antgamtiškos žmogaus prigimties idėja. Žmogus pradedamas laikyti fiziniu objektu, individualiu biologinės žmonių rūšies egzemplioriumi, o ne gamtinę determinaciją pranokstančia, unikalia bei fundamentalios pagarbos reikalaujančia dorovine esybe. Šis – šiandien dažnai nereflektuojamas ir savaime priimamas – žmogaus supratimas yra itin rimta problema, nes juo vadovaudamiesi „žmogiškumą“ pradedame tapatinti su tam tikrų fizinių savybių, įgūdžių turėjimu ar neturėjimu. Žmogaus vertę matuojame pagal jo galimybes savarankiškai veikti, pajėgumą išgyventi, įgūdžių meistriškumą. Galiausiai – atsisakome teigti savaiminę žmogaus vertę.

Šiandien vienas žinomiausių darvinistinės tradicijos atstovų, kurio darbai bene ryškiausiai liudija įvardytus pasikeitimus, mąstant „žmogiškumą“, – itin kontraversišku vertinimų sulaukiantis australų kilmės mąstytojas Peteris Singeris. Autorius griežtai atsisako metafizinio „žmogiškumo“ aiškinimo ir teigia, jog žmogus yra biologinis padaras, nuo gyvūnų besiskiriantis gebų laipsniu, ne prigimtimi. Tiesa,

⁸ Hans Jonas, *The Imperative of Responsibility: In Search of an Ethics for the Technological Age*. Chicago [ill.]; London: The University of Chicago Press, 1984, p. 18.

⁹ Hans Jonas, *Philosophical Essays: from ancient creed to technological man*. New York: Dresden: Atropos Press, 2010, p. 143 – 148.

Singerio filosofija atspindi ne tik redukcionistinį žmogaus supratimą, bet ir Darwino atradimus lydėjusius bandymus permąstyti žmogaus vertę. Autorius atmeta Vakarų etikoje įtvirtintą žmogaus asmens šventumo idėją, pasiūlydamas naują asmens supratimą. Buvimą asmeniu filosofas kildina iš empirinių charakteristikų, tik kuriomis pasižyminčios būtybės laikytinos gerbtinomis. Teigiama, jog orumas nėra prigimtinė žmonijos teisė, o yra nusipelnomas bet kuriai biologinei būtybei laisvoniškai vystantis bei įrodžius pajėgumą įgyti pageidautiną bruožų rinkinį. Tad į moralinę bendruomenę įtraukiami atsakomybių negalintys prisiimti gyvūnai, dalį žmonijos pašalinant. Pažymėtina ir tai, jog asmenų grupė tokiu atveju nuolatos kinta ir nėra tiksliai apibrėžta. Naujas asmens supratimas siūlomas, nes, Singerio teigimu, reikalinga nauja, mokslo metodu pagrįsta etikos teorija, kuri įtvirtintų rūšinę lygybę ir galutinai diskredituotų nepelnytą žmonijos išaukštinimą. Moralinis veikimas autoriaus darbuose grindžiamas ne orientacija fundamentalaus gėrio link, o preferencijų utilitarizmo teorija, skirtingų būtybių interesų lygiavertiškumu. Taip paneigiamas moralinis įsipareigojimas kiekvieno žmonijos nario atžvilgiu.

Singerio siekis permąstyti žmogaus vertę itin svarbus teisiniame, politiniame kontekste. Čia asmens kategorija neišvengiamai žymi tam tikrą galios statusą, skiriant teises bei pareigas. Antropologinis asmens aiškinimas galiausiai turi peraugti į teisinio subjekto pagrindimą ir politinėje arenoje įsteigti normatyvinę dimensiją. Kitaip tariant, tai, kaip apibrėžiame asmenį, privalo aiškiai nusakyti, kokia reikšmė šiam asmeniui tenka visose politinės atsakomybės srityse, t. y. bet kokiame asmenų tarpusavio santykiuje.¹⁰ Asmens orumas čia svarbus kaip kategorija, žyminti pareigų ir atsakomybių visuomenei įsisąmoninimą, analogiškai – visuomenė privalo įsisąmoninti savo pareigą ir atsakomybę kiekvieno oriu pripažįstamo asmens atžvilgiu. Pabrėžtina, jog orumas politinėje bendruomenėje žymi ne tik asmens vertės teigimą, bet ir atsakomybių šio asmens atžvilgiu supratimą. Tad teisinė asmens koncepcija atskleidžia Singerio filosofijos *problematiskumą*: autorius siūlo persvarstyti asmens bei orumo koncepcijas, tačiau, negalėdamas tiksliai apibrėžti asmenų grupės bei atsisakydamas nekintamų moralinio viekimo principų, negali pasiūlyti stabilaus pagrindo įsipareigojimui naujojo asmens, jo orumo atžvilgiu.

Daugelis Vakarų pasaulio institucijų yra peremtose nepaneigiamo asmens orumo bei vidinio autonomiškumo, įgalinančio praktinį veikimą, teigimu. Tuo tarpu Singerio pristatomas funkcinis požiūris į asmenį ir moralę prieštarauja Vakarų pasaulyje teisiniu pagrindu įtvirtintam „žmogiškumo“ supratimui, neigia pagrindiniuose teisiniuose dokumentuose įtvirtintus teiginius, pavyzdžiui: „Mes laikome

¹⁰ Antanas Gailius (vert.), „Žmogaus orumas. Krikščioniškąja atsakomybe grindžiama politinė veikla (I)“. *Bernardinai*, 2008. <<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2008-04-07-zmogaus-orumas-krikscioniskaja-atsakomybe-grindziama-politine-veikla-i/3902>> [Žiūrėta 2019 – 05 – 02].

akivaizdžiomis šias tiesas: visi žmonės sukurti lygūs ir visi jie Kūrėjo apdovanoti neatimamomis teisėmis, kurioms priklauso gyvybė, laisvė ir laimės siekimas¹¹; „Visi žmonės gimsta laisvi ir lygūs savo orumu ir teisėmis. Jiems yra suteiktas protas ir sąžinė, ir jie turi elgtis vienas su kitu kaip broliai“¹²; „Žmogaus asmuo neliečiamas“¹³. Tai rimta ir aktuali problema, nes, sekant Singerio mintimi, prievartinis nėštumo nutraukimas, eutanazija, vaikžudystė – priklausomai nuo konfrontuojančių interesų – laikomi moraliai pagrįstais veiksmais. Nauja asmens formuluotė politinėje bendruomenėje susilaukia vis daugiau susidomėjimo.

Kaip visiškai priešingą alternatyvą Singerio „žmogiškumo“ supratimui prasminga nagrinėti vokiečių kilmės filosofo Roberto Spaemanno idėjas. Mąstytojas atstovauja katalikišką mintį, tačiau jį pristatę ir kaip kataliką, ir kaip filosofą į prieštaravimą neįkliūsime. Filosofo religingumas ne tik netrukdo tiesos paieškoms, bet yra pagrindinė priežastis, skatinanti autorių kelti mokslinio mąstymo amžiuje itin aktualius klausimus. Spaemanno teigimu, buvimas asmeniu yra būdingas tik žmonėms, nes vienintelis žmogus yra sukurtas pagal Dievo paveikslą ir pašauktas šventumui, t. y. moraliam elgesiui. Autorius pateikia ontologinį asmens aiškinimą. Buvimas asmeniu laikomas ne empirinių kriterijų išdava, o prigimtinė, neatšaukiama egzistavimo forma, transcenduojančia laikiškumą bei kūniškąjį kismą. Svarstydamas etikos klausimą, autorius teigia moralinių principų nekintamumą. Orumo fenomenas suprantamas kaip esminė bendražmogiškumo sąlyga. Orumo realizavimas Spaemanno filosofijoje grindžiamas ne empirinėmis charakteristikomis, o išskirtinai žmogišku sugebėjimu transcuduoti egoistinius polinkius.

Atsižvelgiant į Singerio išsakomą griežtą tikėjimo tiesų nepripažinimą, Spaemanno argumentus verta papildyti sekuliarią filosofinę tradiciją atstovaujančio vokiečių kilmės mąstytojo Hanso Jonas idėjomis. Spaemanno bei Jonas darbuose gausu sąlyčio taškų: „žmogiškumas“ suprantamas kaip ypatinga, nuo moralinio veikimo neatsiejama egzistavimo forma, išreiškiama gili pagarba žmogaus gyvybei, orumui. Svarbu tai, jog išsakomą kritiką redukcionistiniam požiūriui į „žmogiškumą“ Jonas paremia ne judėjiška-krikščioniška mintimi, o aristotelišku teleologijos principu, įtvirtinančiu pasaulio vyksmo bei kiekvienos būtybės – ne tik žmogaus – būties prasmingumą. Sykiu teleologijos principas autoriaus filosofijoje tampa esminiu atsakingo veikimo determinantu. Tokiu būdu pasiūloma kiek kitokia

¹¹ „Declaration of Independence: A Transcription“. National Archives <<https://www.archives.gov/founding-docs/declaration-transcript>> [Žiūrėta 2019 – 03 – 26].

¹² Generalinė Asamblėja, „Visuotinė Žmogaus Teisių Deklaracija“. <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.278385>> [Žiūrėta 2019 – 03 – 09].

¹³ *Lietuvos Respublikos Konstitucija: Lietuvos Respublikos piliečių priimta 1992 m. spalio 25 d. referendumu, įsigaliojo 1992 m. lapkričio 2 d.* Vilnius: Lodvila, 2016, p. 15.

ontologinė alternatyva Singerio empiriniais kriterijais grindžiamam žmonių ir gyvūnų lygybės principui bei gyvūnų įtraukimo į moralinę bendruomenę idėjai. Tad analizuojamų autorių pasirinkimas yra sąmoningas siekis įvairiapusiškiau atskleisti darvinistinio žmogaus supratimo kritikos galimybę, išryškinti Singerio idėjų problematiškumą.

Nors natūralistinio ir teologinio „žmogiškumo“ aiškinimo konfliktas akademinėje bendruomenėje nėra nauja tema, Singerio, Spaemanno bei Jonas santykis nėra plačiai analizuotas. Lietuvoje autoriams skirta stebėtina mažai dėmesio. Aptarta Singerio keliamą embriono išstūmimo iš moralinės bendruomenės problema¹⁴, gyvūnų teisių klausimas¹⁵, animalizmo ir humanizmo konfliktas teisės teorijoje¹⁶. Tik 2018 metais pasirodė išsami Spaemanno teisės filosofijos analizė, įnešanti svarbų indėlį į orumo koncepcijos apmąstymus.¹⁷ Aptarta Jonas „atsakomybės etika“¹⁸, atsakomybės ir ontologijos santykis.¹⁹ Atsižvelgus į tyrinėjimų spragą, šiame darbe, Hans Jonas laikant tarpine figūra, akademinę natūralizmo ir teologijos santykio diskusiją siekiama papildyti, teigiant metafizinės žmogaus dimensijos būtinumą orumo koncepcijai pagrįsti.

Akcentuojant problemišką skirtingų „žmogiškumo“ apibrėžimų ir orumo koncepcijos santykį, keliamą *ginamoji tezė*: Peterio Singerio darbuose palaikomas darvinistinis „žmogiškumo“ aiškinimas, buvimą asmeniu redukuojant į fizines charakteristikas, o moralinį veikimą siejant su naudos išskaičiavimu, nepateikia stabilaus pagrindo politinei atsakomybei orios būties atžvilgiu. Orumo koncepcija reikalauja Roberto Spaemanno bei Hans Jonas pristatomos metafizinės „žmogiškumo“ prielaidos, žmogų laikant neatšaukiamai vertingu bei gebančiu transcenduoti egoistinius siekius.

Siekiant užtikrinti samprotavimo nuoseklumą, pagrindinės analizės dalys struktūruojamos, keliant tokias *uždavinius*:

1. Palyginti Singerio ir Spaemanno/Jonas „žmogiškumo“ vertės supratimus. Supriešinant funkcinį ir ontologinį aiškinimus, pateikti kritinę asmens bei orumo idėjų analizę.

¹⁴ Augustė Meškytė, Indra Giraitė, „Žmogaus embriono išstūmimas iš moralinės bendruomenės: Didėjanti suvereni galia individo atžvilgiu“. Bakalauro darbas, Vilniaus universitetas, Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas, 2010.

¹⁵ Aistė Bartkienė, „Moralės ribos ir paribiai: nuo bioetikos iki gyvūnų teisių“. *Problemos*, t.91, 2017, p. 57 – 70.

¹⁶ Audronė Žukauskaitė, „Kas yra biopolitikos subjektas? Filosofija, humanizmas ir gyvūniškumas“. *Problemos*, Nr. 86, 2014, p. 7 – 22.

¹⁷ Emilija Karčevska, „Dvi žmogaus orumo sampratos: S. Harris ir R. Spaemanno lyginamoji analizė“. Bakalauro darbas, Vilniaus universitetas, Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas, 2018. <<http://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:29824855/datastreams/MAIN/content>> [Žiūrėta 2019 – 03 – 26].

¹⁸ Dalia Marija Stančienė, „Hanso Jono Socialinė Etika: Atsakomybės Principas“. *Logos*, Nr. 62, 2010, p. 65 – 72.

¹⁹ Danutė Bacevičiūtė, „Etika ir ontologija: Hanso Jonaso atsakomybės imperatyvo paieška technikos amžiuje“. *Religija Ir Kultūra*, Nr. 12, 2013, p. 21 – 34.

2. Palyginti Singerio ir Spaemanno/Jonas įsipareigojimo „žmogiškumui“ supratimus. Supriešinant funkcinį ir iš ontologinį aiškinimus, pateikti kritinę moralinio veikimo bei atsakomybės idėjų analizę.

Pasirinktų autorių lyginimas grindžiamas filosofinės analizės metodu.

1. Žmogiškosios egzistencijos vertė

1.1. Funkcinis „žmogiškumo“ aiškinimas: biologinis padaras

Funkcinis žmogaus vertės aiškinimas, atsispindintis Peterio Singerio darbuose, yra glaudžiai susijęs ne tik su Darwino palikimu, bet ir su empirizmo tradicija: Locke'o, Hume'o idėjomis. Singeris neigia ontologinį žmogaus statusą, todėl žmogus yra tapatinamas su biologine mašina, ypatingai sudėtingu, tačiau empiriškai atpažįstamų savybių rinkiniu, besąlygiškai paklūstančiu gamtos dėsniams. Žmogus laikomas niekuo neypatingu gamtiniu padaru, o bandymai kalbėti apie žmogų kaip gamtiškumą pranokstančią dorovinę esybę ar nepaprastą žmogaus ir Dievo ryšį, Singerio teigimu, yra beprasmiškai ir atgyvenę.

Buvimas asmeniu Singerio samprotavimuose žymi ne ontologinį neatšaukiamos vertės faktą, o suteikiamą arba atimamą statusą. Į asmenį, anot Singerio, išsivystoma laipsniškai, todėl buvimas asmeniu nėra savaiminis, kaip ir nėra susijęs su transcendentine žmogiškosios būties dimenensija, kitaip tariant, empirinę tikrovę pranokstančio savojo „aš“ patyrimu. Tad išskirtinė būtybių vertė nėra prigimtinė, kiekviena būtybė vertinama atsižvelgiant į jos kūniškojo veikimo galimybes, t. y. organizmo atliekamas funkcijas. Sykiu, teigdamas evoliucijos teorijos pergalę prieš intuityvų žinojimą, Singeris mano, jog buvimas asmeniu nėra vien žmonijos privilegija. Neliečiamo asmens statusas gali būti įgyjamas tik tokiu atveju, jei organizmas pasižymi atitinkamomis kokybinėmis charakteristikomis, todėl nėra skirtumo, kokiai biologinei grupei organizmas priklauso. Šios prielaidos Singeriui leidžia priėti prie išvadų, jog asmenų esama ne tik žmonių rūšies tarpe, be to, ne visi žmonės yra verti pagarbos. Tik tam tikra žmonijos

dalys gali save laikyti oriomis būtybėmis. Autoriaus manymu, darome klaidą sąvokas „asmuo“ ir „žmogus“ laikydami sinonimais.²⁰

Noras įrodyti, jog ne tik žmonija yra pagarbumo, moralaus santykio bei išimtinių teisių verta biologinė rūšis, yra pagrindinis Singerio tikslas, bene svarbiausia „praktinės etikos“ bei naujos (funkcinės) asmens sampratos siūlymo priežastis. Sykiu tai ryškiausias Darwino idėjų atspindys šio mąstytojo filosofijoje. Bet koks bandymas pabrėžti žmonijos iškilumą laikomas kritikuotinu ir kaltinamas rūžizmu (*Speciecism*)²¹, t. y. diskriminacija priklausymo tam tikrai organizmų grupei pagrindu. „Praktinė etika“ paremta idėja, jog iš krikščionybės paveldėtos, metafizinių prielaidų sąlygotos žmogaus išskirtinumo, asmens šventumo idėjos trukdo suvokti klasikinės moralės sampratos egocentiškumą ir neišvengiamai provokuoja nepagrįstą žmonių šališkumą savo rūšies interesų naudai. Kaip visiškai netinkamą pavyzdį išskirtinėms teisėms kildinti, autorius nurodo politikos teoretiko Roberto Filmerio plėtotą, bibliniu pasakojimu paremtą teiginį, jog dieviškoji karalių teisė yra legitimus tėviškosios valdžios šeimoje atspindys, Dievo Adomui suteiktos palikuonių bei visos gyvosios gamtos kontrolės tąsa. Didžiausią rūpestį Singeriui kelia idėja, jog žmogus esąs visos gyvūnijos karalius, valdytojas.²² Kaip ir Darwinas, Singeris kritiškai vertina žmogaus didžiavimąsi savo padėtimi evoliucinėje grandinėje ir teigia absoliutų žmogaus ir gyvūno lygiavertiškumą. Paties Singerio žodžiais: „Mes esame beždžionės. Su čimpanzėmis dalijamės 98,6 proc. genų“²³. Atmetus prigimties galimybę, žmogaus ir gyvūno skirtumas autoriaus samprotavimuose matuojamas tik fizinių gebų laipsniu.

Funkcinio žmogiškosios būties aiškinimo šalininkai, kaip ir Singeris atmesdami metafizinį būties pagrindą, neišvengia nemenkų nesutarimų, sprendžiant, kiek ypatybių pakanta išskirtinumui teigti bei kurios savybės yra kartinės asmens statusui įtvirtinti. Skylama į keletą tarpusavyje konkuruojančių grupelių: vieni pagrindine žmogiškumą generuojančia savybe laiko racionalumą, antri – žmogų, visų pirma, tapatina su troškimų varoma būtybe, tretį – išskirtinį statusą skiria vadovaudamiesi lyčių, rasių skirtumais, priklausymu skirtingoms tautoms, religinėms bendruomenėms ir t. t.²⁴ Rūšistinės laikysenos dėka, Singerio pasirinkimas šiuo klausimu gana aiškus. Siekdamas atsikratyti rūšinės diskriminacijos, autorius teigia, jog asmens statusą turėtų lemti ne tam tikrą organizmų grupę (būtent žmoniją) išskiriantys gebėjimai, o gyvuosius organizmus galinti apjungti geba. Antraip, mąstytojo teigimu, negalime įtvirtinti

²⁰ Peter Singer, *Practical Ethics*, 3 leid. Cambridge: Cambridge University Press, 2011, p. 71 – 75.

²¹ Singer, *Practical Ethics*, p. 48 – 70.

²² Peter Singer, *A Darwinian Left: Politics, Evolution and Cooperation*. New Haven and London: Yale University Press, 2000, p. 16.

²³ Peter Singer, *How Are We to Live? Ethics in an Age of Self-interest*. Oxford: Oxford University Press, 1997, p. 101.

²⁴ Christopher Kaczor, *The Edge of Life: Human Dignity and Contemporary Bioethics*. Dordrecht: Springer Netherlands (Vol. 85, Philosophy and Medicine), 2005, p. 42.

fundamentalios lygybės principo ir iš moralinės bendruomenės nepelnytai išbraukiame daugybę gyvių. Šia mintimi sekdamas, asmens statusui įtvirtinti autorius iškelia asmeninės būties suvokimo (savivokos) reikalavimą.

Atmesdamas biologinę prigimtą pranokstančios sielos galimybę, asmens vidujybę Singeris, kaip ir daugelis kitų empirizmo tradicijos atstovų, tapatina su mąstymo geba. Todėl sąmonė autoriaus samprotavimuose esmingai apibrėžia subjektyvią būtį. Kitaip tariant, sąmoningumas Singerio filosofijoje steigia asmenį, be sąmoningumo negali būti kalbos apie asmenybę. Autorius pažymi, jog „sąmoningas“ ir „save suvokiantis“ jo filosofijoje naudojami kaip tapatūs terminai. Laikydamasis šios nuostatos, Singeris pasiskolina Locke'o asmens apibrėžimą ir pripažįsta asmeniu esant kiekvieną būtybę, pasižymintį gebėjimu suvokti savo egzistenciją laiko perspektyvoje, t. y. susieti praeities ir ateities patirtis.²⁵ Todėl biografinė atmintis – gebėjimas susieti praeities „aš“ su ateities „aš“ – suprantama kaip tai, kas įtvirtina asmens tapatybę, o tuo pačiu – asmeninių interesų galimumą. Teigiama, jog nebūdama sąmoninga, būtybė neturi vidinio „aš“, neturi asmens, todėl negali patirti asmeninės žalos.

Į oponentų išsakomą argumentą, jog savojo „aš“ supratimas yra išskirtinai žmogiškas predikatas, Singeris atsako pateigdamas keletą gyvūnų intelektualinių gebų pavyzdžių: sugėbėjimą naudoti žeklų kalbą, atpažinti savo atvaizdą veidrodyje, atpažinti pasikeitimus kūne ir pan. Sykiu į argumentą, jog gyvūnai negeba kalbėti, Singeris atsako teigdamas, jog gyvūnai turi kitokių tarpusavio komunikacijos bei asmeninių interesų demonstravimo būdų, kurie gali būti mums nesuprantama žmogiškosios kalbos alternatyva: „Gali būti, jog gyvūnai naudoja kalbą, tik ne mūsų kalbą“²⁶, todėl žodžių neavartojimas, autoriaus manymu, dar neįrodo savęs supratimo laiko perspektyvoje nebuvimo. Svarbu pabrėžti, jog Singerio perėjimas nuo vos kelių pasisekusių mokslinių eksperimentų prie platesnio pobūdžio apibendrinimų ne tik neįtikina, autorius nepateikia siūlymo, koku būdu turėtume nustatyti skirtingų būtybių sąmoningumo laipsnį. Kitaip tariant, iškeldamas griežtą empirinį kriterijų asmens teigimui, Singeris vis dėlto negali pateikti tikslaus asmenimis pripažįstamų būtybių sąrašo. Paties Singerio teigimu, užtenka įsitinkinti būtybės troškimų, orientuotų į ateitį, buvimu, tačiau nepateikiamas kriterijus, kuris leistų atskirti į ateitį orientuotus siekius nuo neatidėliotino pobūdžio instinktų, kurie Singerio filosofijoje savimonei teigti nėra pakankami. Nuosekliai sekant autoriaus minimi, kalbėti dar nemokančio kūdikio verksmas tėra instinktyvus reagavimas į dirgiklius, dar nereiškiantis savojo „aš“ supratimo, tuo tarpu

²⁵ Singer, *Practical Ethics*, p. 74.

²⁶ Ten pat, p. 96.

šuns nekantrumas prieš pasivaikščiojimą lauke – aiški ir sąmoninga į ateitį orientuotų asmeninių preferencijų raiška.

Nors ir nepateikdamas aiškaus savimonės nustatymo kriterijaus, visas egzistuojančias būtybes Singeris suskirsto į tris klases, kiekvienos kurių atžvilgiu, autoriaus manymu, turėtų būti jausti skirtingo laipsnio moralinius įsipareigojimus: 1. būtybės, neturinčios sąmonės; 2. jauslumu pasižyminčios būtybės; 3. savivoka pasižyminčios būtybės – asmenys.²⁷ Pirmajai klasei priklauso negyvi daiktai, negyvoji gamta, be to, augalai ir gyvūnai, neturintys centrinės nervų sistemos. Šių būtybių, negalinčių reaguoti į dirgiklius ir turėti asmeninių siekių, atžvilgiu neprivalome jausti etinės pareigos, jas galime laisvai pajungti savo interesams. Antrąją grupę sudaro visi gyvūnai (įskaitant kai kuriuos *Homo sapiens* atstovus), turintys centrinę nervų sistemą ir galintys jausti malonumą arba skausmą, tačiau nesuvokiantys savo egzistencijos laiko perspektyvoje. Itin svarbu tai, jog antrajai grupei priklausančios būtybės, Singerio teigimu, yra *vertingos savaime*, tačiau nėra laikytinos pilnaverčiais asmenimis. Pabrėžiama skirtis tarp jauslumo – organizmo sugebėjimo priimti nervinius impulsus – ir jauslumo, lydimo savimonės, – gebėjimo nervinius impulsus ne tik priimti, bet ir *įvertinti* jų poveikį asmeninei būčiai. Tik pastarąją geba pasižyminčios būtybės priskiriamos trečiajai – gerbtinų asmenų – klasei. Gryno jauslumo ir savivokos skirtis leidžia Singeriui prieiti prie išvados, jog žmonių embrionai, kūdikiai ar žmonės komos būsenoje nėra asmenys, tuo tarpu kai kurie aukštesnieji žinduolių klasės atstovai: pavyzdžiui, gorilos, delfinai, banginiai ar šunys ir pan., patenka į asmenų grupę ir yra laikomi oriais išskirtinių teisių subjektais.²⁸

Singeris neslepia pritarimo hedonistinio utilitarizmo krypties, „praktinėje etikoje“ pagrindinis moralinių įsipareigojimų tikslas – malonumo pasaulyje maksimizavimas ir kančios minimizavimas (apie tai plačiau 2.1. skyrelyje). Dėl šios priežasties antajai klasei priskiriamas jauslumas, kurį autorius supranta kaip gebėjimą „čia ir dabar“ patirti malonumą arba skausmą, laikomas būtybės verte – tam tikrą orumo laipsnį – steigiančia savybe. Sykiu utilitaristinis siekis vengti skausmo dera prie rūšistinės laikysenos, nes, Singerio teigimu, skausmas yra laikytinas blogiu savaime (analogiškai – gėris yra savaiminė vertybė), nepaisant būtybės, kuri jį patiria.²⁹ Skausmo sukėlimas gyvūnui lygiai toks pat peiktinas kaip skausmo sukėlimas žmogui. Nors žemesnieji gyvūnai bei tam tikra *Homo sapiens* atstovų dalis nepasižymi biografiniu sąmoningumu, kančios ar malonumo jautimas niekur nedingsta, pavyzdžiui, pamauta ant kabliuko žuvis reaguoja į šį dirgintį ir stengiasi ištrūkti, o naujagimis junta alkį ir, žinoma,

²⁷ Arno Anzenbacher, *Etikos įvadas*. Vilnius: Aidai, 1995, p. 245 – 247.

²⁸ Peter Singer, *Rethinking life and death: The collapse of our traditional ethics*. New York: St. Martin's Press, 1996, p. 182.

²⁹ Singer, *Practical Ethics*, p. 86.

trokšta šį alkį patenkinti. Matoma kančia, anot autoriaus, mus įpareigoja jausti atsakomybę bei gailėstį šių būtybių atžvilgiu.

Tačiau atsakomybė prieš antrosios klasės atstovus yra tik *dalinė*, o jų orumas – sąlyginis. Nors malonumo generavimas išlieka pagrindiniu uždaviniu, Singeris pabrėžia hedonistinio utilitarizmo bei preferencijų utilitarizmo skirtį, didesnę palaikymą išreikšdamas pastarajam. Preferencijų utilitarizmas, skirtingai nei klasikinė utilitarizmo forma, leidžia įsteigti skirtingų interesų hierarchiją. Singeris šią teoriją palenkia savo naudai teigdamas, jog sąmoningo asmens sunaikinimas reiškia ne vienos preferencijos, o daugybės į ateitį orientuotų troškimų paneigimą, taip smarkiai pakenkiant malonumo sumai. Todėl asmens sunaikinimas laikomas kur kas sunkesniu nusikaltimu nei ne-asmens grupės narių sunaikinimas. Juslios, tačiau nesąmoningos būtybės, pavyzdžiui, žuvies atveju ateities troškimų pildymui neužkertame kelio, nes žuvis tokių troškimų turėti negali. Juslios būtybės, anot Singerio, apsiriboja tik momentiniais – „čia ir dabar“ pasireiškiančiais – troškimais nutraukti skausmingą ar baimę keliančią būseną. Aukščiausias būties vertingumo laipsnis juslioms būtybėms nėra suteikiamas, nes jų prisidėjimas prie pasaulinės malonumo sumos nėra toks žymus kaip asmenų. Kaip teigia autorius, pamautos ant kabliuko žuvies elgesys turėtų sukelti gailėstį ir paskatinti nežudyti žuvies kankinimo būdu, tačiau dar nereikia negalimumo naudoti tokį metodą, kuris nedelsiant sukeltų mirtį ir nesukeltų papildomų kančių.³⁰

Tad akcentuodamas biografinės atminties svarbą, Singeris nuosekliai laikosi šios nuostatos: jei būtybė negali (arba nebegali) trokšti egzistavimo ateityje, kitaip tariant, negali palyginti savosios būties egzistavimo su neegzistavimu, į jos interesus neprivaloma atsižvelgti. Juslios būtybės yra vertingos tik kaip momentinės malonumo „saugyklos“³¹, todėl – skirtingai nei asmenys – yra išmainomos arba pakeičiamos. Tik asmenys, sąmoningai ir pilnavertiškai gyvenimo trokšti gebančios būtybės, turi teisę į šį gyvenimą (*Right to life*).³²

Gebėjimas skausmingas ir malonias patirtis įvertinti iškeliamas, nes, anot Singerio, per malonumų siekį (troškimus) įprasminame savo būtį. Palaikydamas evoliucinės antropologijos mintį, autorius atmeta pasaulį pralenkiančios prasmės ar faktinį pasaulį transcenduojančio gėrio ir blogio galimybę, todėl tvirtina, jog kiekvienos būtybės asmeninės preferencijos, o ne aukštesnė, mums nežinoma jėga steigia

³⁰ Ten pat, p. 80.

³¹ Peter Singer, „Killing humans and killing animals“, *Inquiry: An Interdisciplinary Journal of Philosophy*, Volume 22, 1979 (Issue 1-4), p. 145 – 156.

³² Singer, *Practical Ethics*, p. 82.

būties prasmę.³³ Ori būtis tokiu atveju siejama su pilnavertišku (savarankišku ir kiek įmanoma nepavaldžiu išorinei prievartai) troškimų tenkinimu, ne atsakingu veikimu ar savasties realizavimu per laisvos valios aktą. Kitaip tariant, orumas siejamas su fizinėmis būklėmis ir jų kokybe, ne su prigimtimi. Ši idėja svarbi, nes tiek juslios būtybės, tiek sąmoningi asmenys, vadovaujantis hedonistiniu argumentu, laikomi vertingais tik todėl, jog tenkindami troškimus gali prisidėti prie bendrosios malonumo sumos didinimo. Būtybės tokiu atveju laikomos vertingomis *ne jų pačių labui*, yra gerbtinos ne pačios savaime, o yra tarsi malonumo generavimo agregatai. Tad Singerio samprotavimus lydi paradoksas: skausmo arba malonumo faktas tampa svarbesnis už skirtingų būtybių, kurių vertę bei lygiavertiškumą siekiama apginti, faktą.

Malonių būsenų atžvilgiu suprantami ir gimimo bei mirties aktai. Singerio teigimu, gimimo ir mirties akimirka yra svarbi, ne todėl, jog žymi būties pradžią ir pabaigą, o todėl, jog žymi troškimų tenkinimo pradžią ir pabaigą.³⁴ Kitaip tariant, Singeriui gyvybė ne tokia svarbi, kaip šią gyvybę įprasmančios preferencijos. Ši idėja ryškiai atsiskleidžia autoriaus svarstymuose naujo mirties apibrėžimo – tapatinant mirtį su smegenų mirtimi – klausimu. Autoriaus teigimu, vien tinkamos kūno temperatūros, kvėpavimo, nervų sistemos funkcionavimo ar pulso neužtenka teisei į gyvenimą tvirtinti. Sąmoningumo stokojanysis gyvenimas, komos ar vegetacinės būklės atveju, nėra prasmingas, nes pacientas negali oriai tenkinti troškimų. Be to, akcentuojant hedonistinį principą, teigiama, jog nepageidautina egzistencija turėtų būti panaikinama, siekiant išvengti žalos ne tik paciento orumui, bet ir su pacientu susijusiems asmenims bei interesų grupėms. Mąstytojo teigimu, dirbtinis gyvybės palaikymas niekam neatneša malonumo, priešingai: tai didelė našta komos būsenoje esančio artimiesiems, gydytojams, ligoninės darbuotojams, žmonėms, laukiantiems organo transplantacijos.³⁵ Tad mirties sakralumas neigiamas įtvirtinant griežtai pragmatinę poziciją. Gyvybė suprantama ne kaip savaime tikslinga, o kaip palenkiamą didesnės naudos kiekiui generuoti.

Biografinio sąmoningumo kriterijus svarbus, dar ir todėl, jog padeda įtvirtinti buvimo asmeniu tapatinimą ne tik su maloniomis būsenomis, bet ir su paskiromis sąmonės būsenomis, galinčiomis nutrūkti arba atsinaujinti. O tai įgalina Singerį teigti potencialių asmenų galimybę bei potencialių ir faktinių asmenų skirtį. Savaime suprantama, jog dalis antrosios klasės būtybių, konkrečiu atveju nepasižyminčių savimone, yra potencialiai pajėgios savęs supratimą atgauti. Pavyzdžiui, žmogus gali pabusti iš komos, embrionas – išsivystyti į suaugusį žmogų ir pan. Teoriškai atgavusieji sąmonę turėtų

³³ Singer, *How Are We to Live? Ethics in an Age of Self-interest*, p. 220 – 229.

³⁴ Singer, *Practical Ethics*, p. 112.

³⁵ Singer, *Rethinking life and death: The collapse of our traditional ethics*, p. 20 – 37.

galėti pereiti iš ne-asmenų į asmenų klasę. Tačiau potencialaus ir faktinio asmens skirtis yra pavojinga, nes, net pripažindamas potencialų sąmoningumą, ryškiausias tokio potencialumo pavyzdžius (visų pirma, embrionus ir kūdikius) autorius atsisako laikyti oriomis būtybėmis ir teigia jų laisvą pašalinimą iš moralinės bendruomenės. Tai reiškia, jog potencialūs asmenys gali būti sąmoningai išstumiami iš orių būtybių klasės.

Singeris nesunkiai pripažįsta, jog: „naujagimio gyvybės nutraukimas nėra toks rimtas, moraliai sunkus, kaip vyresnio amžiaus vaiko gyvybės nutraukimas“³⁶. Vaikžudystė teisinama teigiant, jog pirmąjį gyvenimo mėnesį kūdikis nėra pakankamai sąmoningas, todėl negali būti laikomas asmeniu. Jis neturi atminties, todėl neturi ir orumą steigiančios tapatybės. Nors ir negalėdamas pateikti įtikinančių įrodymų, Singeris teigia, jog pirmąjį mėnesį kūdikiai negeba susieti dabartinio „aš“ su praeities ar ateities „aš“. Analogiškai argumentuodamas, Singeris teina ir nėštumo nutraukimą. Anot autorius, savęs nesuvokiantis embrionas dar nėra asmuo, todėl gali būti nesunkiai pakeistas nauju embrionu: „Tačiau jei abortas laikomas blogiu tik todėl, jog atima būsima asmenį iš pasaulio, tai abortas nėra blogis. Jis neužkerta kelio asmeniui patekti į pasaulį, tik atideda asmens pasirodymą“³⁷.

Be to, kaip pastebi Johnas Hymersas, sekant Singerio argumentaciją, susidaro įspūdis, jog žmonių rūšies atstovai turi „nusipelnyti“ asmens vardo, tuo tarpu kitų žinduolių grupių nariams asmens statusas priskiriamas akimirksniu, nereikalaujant savimanos įrodymų pateikimo. Skiriant išskirtines teises, tik žmonių palikuonims taikomas vystymosi į asmenį – „brendimo“ – kriterijus, tuo tarpu gyvūnams pakanka antirūšistinio kriterijaus.³⁸ Tad antirūšistinė perspektyva Singerio darbuose išsiskleidžia itin radikalizuota forma, gyvūnai dažnai laikomi oriomis būtybėmis vien todėl, jog yra gyvūnai. Tuo tarpu tam tikri žmonių rūšies atstovai yra lengvai išstumiami iš asmenų klasės. Galime teigti, jog kovodamas su diskriminacija, Singeris ją tik paskatina.

Pasirinkimas nepripažinti potencialių asmenų (kaip ir visų kitų antrosios klasės narių) orumo priklauso nuo asmenų klasės intereso. Singeris plačiai aptaria dvi teorines bendros malonumo sumos didinimo strategijas: „totalinį“ požiūrį (*‘Total’ view*), atspindintį hedonistinį utilitarizmą, ir „ankstesnio egzistavimo“ požiūrį (*‘Prior existence’ view*), atspindintį preferencijų utilitarizmą.³⁹ Vadovaujantis

³⁶ Petr Pribyla, „Interview with Peter Singer – On Global Poverty, Human Rights and Ethical Questions“. *Global Politics*, 2011. <<http://www.globalpolitics.cz/rozhovory/on-global-poverty-human-rights-and-ethical-questions-interview-with-peter-singer>> [Žiūrėta 2019 – 03 – 24].

³⁷ Singer, *Practical Ethics*, p. 139.

³⁸ John Hymers, „Not a Modest Proposal: Peter Singer and the Definition of Person“. *Ethical Perspectives*, 6 (1999) 2, p. 133 – 134. <<http://www.ethical-perspectives.be/viewpic.php?LAN=E&TABLE=EP&ID=236>> [Žiūrėta 2019 – 03 – 22].

³⁹ Singer, „Killing humans and killing animals“, p. 145 – 156.

pirmuoju, manoma, jog moraliai teisinga didinti malonumo kiekį pasaulyje paprasčiausiai didinant laimingų ir mažinant nelaimingų būtybių skaičių. Ši strategija implikuoja, jog visi antrosios klasės nariai yra lengvai – nesukeliant didesnės žalos pasaulinei malonumo sumai – pakeičiami naujomis būtybėmis. Remiantis antrąja strategija, moraliai nepriimtina sunaikinti bet kokią būtybę, kurios gyvenime yra *arba* gali būti daugiau malonumo nei skausmo. Tad absoliutus pakeičiamumas neigiamas.

Singeris pademonstruoja tiek „totalinio“, tiek „ankstesnio egzistavimo“ požiūrių stipriąsias ir silpnąsias vietas, tačiau aiškaus pasirinkimo tarp jų neįtvirtina.⁴⁰ Būtybės pašalinimo pasirinkimas aiškus tik tada, kai turime aiškų asmenų ir ne-asmenų interesų susikirtimą. Jei susikirtimo nėra, būtybės, kurių teisės į gyvenimą Singeris nepripažįsta, neiškrenta iš moralinės sferos. Nors kūdikio, žmogaus komos būsenoje arba žuvies nužudymas gali būti moraliai pagrįstas, neturėtume šioms būtybės sukelti papildomo skausmo, tad negalime ignoruoti ir jų pamatinių poreikių, tiesa, tik tol, kol šios būtybės pasižymi gyvibingumu ir svarbiausia – netrukdo asmenų klasės troškimų pildymui. Kitaip tariant, ne-asmenų ir potencialių asmenų skausmas toks pat svarbus kaip ir asmenų skausmas, tačiau siekiant apsaugoti asmenų klasę gali būti sukeltas.⁴¹ Taigi, žudymas Singerio filosofijoje visada yra kontekstualus ir gali būti traktuojamas kaip moraliai pagrįstas veiksmas.

Apibendrinant, Singeris atmeta asmenybę įtvirtinančios vidujybės galimybę, metafizinį argumentą, tačiau autoriaus iškeliamas aukščiausio laipsnio orumą steigiantis sąmonės kriterijus nėra pakankamas būtybės vertei įtvirtinti. Vertė gali būti paneigiama arba vėl įtvirtinama, nes ir pats asmuo, jį vertinant sąmonės atžvilgiu, gali išnykti arba atsinaujinti. Tad orumas Singerio filosofijoje, nėra stabili, *apriorinė* duotybė. Orumas čia yra nusipelnomas, o ne prigimtinis. Tačiau, jei būties vertė slypi ne prigimtyje, o tam tikrose fizinėse ypatybėse, orumą galima lengvai prarasti. Tam tikrų būtybių vertės teigimas, asmenų klasės formavimas netenka prasmės, nes neužtikrina tvaraus pagrindo asmens neliečiamumo principui. Bet kuris asmuo gali iškristi iš asmenų klasės arba būti sąmoningai iš jos išstumtas, tokiu būdu paneigiant asmens statuso privilegijas. Kitaip tariant, orumui pagrįsti iškeliant empirinį kriterijų, nė viena būtybė negali būti laikoma nuolatos vertinga.

Be to, atmesdamas metafizinį-teleologinį kiekvienos būties tikslingumo argumentą, Singeris savaime paneigia taip paties siekiamą įvairiausių gyvybės formų lygiavertiškumą. Jei ontologinis būties vertės argumentas savo esme yra įtraukus (*Inclusive*), t. y. apimantis įvairias būties formas, tai funkcinis

⁴⁰ Gabriela Arriagada Bruneau, „Consequences of the Concept of person in Peter Singer's Ethical Theory“, p. 12. <https://www.academia.edu/20067498/Consequences_of_the_Concept_of_person_in_Peter_Singers_Ethical_Theory> [Žiūrėta 2019 – 03 – 23].

⁴¹ Singer, *Rethinking life and death: The collapse of our traditional ethics*, p. 219 – 220.

aiškinimas, iškeliant tam tikrus kriterijus, yra neišvengiamai išskiriantis (*Exclusive*).⁴² Kadangi asmuo Singerio darbuose tampa ne prigimtinį vertės statusą žyminčiu, o ypatingą – nuolatos kintančią – klasę išskiriančiu terminu, nemaža dalis gyvų organizmų atsiduria „praktinės etikos“ užribyje. Kitaip tariant, Singerio apmąsųjų rėmuose galėtume įsteigti naują privilegijuotą rūšį – asmenų rūšį, sudarytą iš nuolatos besikeičiančių, rinktinių organizmų.

1.2. Ontologinis „žmogiškumo“ aiškinimas: asmens idėja

Pakartosiu: kaip būtis pasaulyje, žmogus yra pažinus objektas. Pavyzdžiui, rasių teorijos jį suskirsto į atskirus rasinius tipus, psichoanalizė jį aiškina remdamasi jo pasąmone ir jos poveikiais, marksistiniu požiūriu jis yra dirbanti būtybė, kuri gamybos procese įvaldo gamtą bei užtikrina socialinę pažangą ir kuri abiem šiais požiūriais gali pasiekti tobulumo. Tačiau nors visi tokie pažinimo būdai ir atskleidžia žmoguje kai ką, kas realiai jau būdinga, bet neapima žmogaus kaip visumos. Kai tokios teorijos kelia absoliutistines pretenzijas pažinti žmogų kaip visumą – o tokias pretenzijas kėlė jos visos, – jos pameta iš akių tikrąjį žmogaus vaizdą ir ištrina iš jomis tikinčio žmogaus sąmonės paskutinius žmogaus ir žmogiškumo supratimo pėdsakus.

Karl Jaspers⁴³

Ir Robertas Spaemannas, ir Hans Jonas teigia žmogiškosios būties savaiminę, nepaneigiamą vertę. Filosofus jungia bendras siekis – apginti *vidinio* asmens tikrumo idėją, kuriai mokslinio mąstymo įsigalėjimo pasekoje, mąstytojų teigimu, iškilo didelis pavojus.

Kaip jau užsiminta, Spaemanno atveju kiek labiau jaučiamas krikščioniškosios minties palikimas. Darvinizmo paskatintas Apreiškimo tiesų atmetimas, filosofo teigimu, yra pagrindinė šiandieninio

⁴² Kaczor, *The Edge of Life: Human Dignity and Contemporary Bioethics*, p. 42.

⁴³ Karl Jaspers, *Filosofijos įvadas*. Vilnius: Pradai, 1998, p. 73.

pasaulio „subanalinio“ priežastis.⁴⁴ Pasaulis, o kartu ir žmogiškumas, netenka intuityviai jaučiamo, tačiau mokslui nepažinaus *mistiškumo*, provokuojančio atsargumą žmogaus ir visos esinijos atžvilgiu. Spaemanno manymu, neturėtume pamiršti evoliucijos teorijos alternatyvos, t. y. biblinio pasaulio sukūrimo pasakojimo, kuris ne šiaip žymi konkretų įvykį žemiškojoje realybėje, o idėją, jog už fizinio pasaulio egzistavimo ribų galimai esama mums empiriškai nepažinios, patį pasaulį pranokstančios kūrybinės valios.⁴⁵ Ypatingas kūrėjo ir kūrinijos ryšys, idėja, jog žmogaus būtis nėra atsitiktinė, bei supratimas, jog žmogus nėra pats savo būties valdovas, lemia kiekvieno žmogaus kaip neliečiamo, laisvo, gerbtino asmens statusą. Žmogus, Spaemanno teigimu, yra ypatingas, nes vienintelis turi Dievo jam suteiktą nemirtingą sielą. Filosofo žodžiais: „Tik dėl vienos priežasties žmonėms priskiriame tai, ką vadiname „orumu“, todėl, jog kaip moralios būtybės jie reprezentuoja Absoliutą“⁴⁶.

Hans Jonas filosofijoje kur kas svarbesnė gamtoje vyraujančio tikslinio priežastingumo, t. y. aristoteliškos teleologijos idėja, vadovaujantis kuria ne tik asmens, bet ir kiekvienos egzistuojančios būtybės būtis yra savaime prasminga. Kiekviena būtybė čia turi vidinį, jos fizines modifikacijas pralenkiantį tikslą. Jonas darbuose sunkiai aptiktume žodį „siela“, tačiau, filosofo teigimu, nors būties teleologiškumas nereikalauja gamtos ir žmogaus tapatinimo su Dievo kūriniumi, vidinio tikslingumo bei sukūrimo akto koncepcijos viena kitai neprieštarauja.⁴⁷

Išskleisdamas savąjį asmens supratimą, Spaemannas pateikia ne tik religinį (Dievo suteiktos sielos), bet ir filosofinį-lingvistinį argumentą. Filosofo teigimu, nors sąvoka „asmuo“ nenurodome jokio konkretaus, apčiuopiamo objekto, žymime tai, ką žmogus suvokia ir išgyvena kaip „aš“. Tardami „aš“ (kaip ir bet kurio asmens vardą) tarsi *įcentruojame* būtybę, į kurią nurodome. Tad šiuo įvardžiu apimame kiekvieną mums būdingą išorinę ar asmenybę charakterizuojančią savybę, sykiu tarsi transcenduodami šio „aš“ laikiškumą bei kismą erdvėje. Todėl, skirtingai nei teigia Singeris, asmens priskyrimas žmogui vokiečių filosofo apmąstymuose reiškia būtent tai, jog žmogus negali būti *suobjektinamas*. Kitaip tariant, laikomasi pozicijos, jog asmenybės tapatybė, o kartu ir vertingumas nėra kažkas, ką būtų galima empiriškai pademonstruoti, todėl žmogus negali būti redukuotas tik į fizinį kūną. Buvimas asmeniu, kaip ir asmens orumas, Spaemanno teigimu, eina pirma visų išorinių charakteristikų, kurios tėra laikinos bei pastoviai kintančios asmens manifestacijos, priklausančios nuo žmogaus vystymosi stadijos bei sveikatos

⁴⁴ Robert Spaemann, *Essays in anthropology: Variations on a theme*. Eugene [Or.]: Cascade Books, 2010, p. 29.

⁴⁵ Robert Spaemann, „Rationality and Faith in God“. *Communio*, Nr. 32 (Winter 2005). <<https://www.communio-icr.com/files/spaemann32-4.pdf>> [Žiūrėta 2018 – 12 – 11].

⁴⁶ Robert Spaemann, *Love & Dignity of Human Life: On Nature and Natural Law*. Grand Rapids, Michigan; Cambridge, U.K.: William B. Eerdmans Publishing Company, 2012, p. 44.

⁴⁷ Lawrence Vogel, „Foreword“. Kn. Hans Jonas, *The Phenomenon of Life: Toward a Philosophical Biology*. Evanston [Ill.]: Northwestern University Press, 2001, p. xvi – xvii.

būklės. Fizinės savybės įgalina fenomeninę orumo raišką, tačiau ne buvimą asmeniu ar orumo faktą, todėl buvimas asmenių žymi ne tam tikrą empirinę būseną, o ontologinį faktą.

Žinoma, tiek Spaemannas, tiek Jonas, siūlydami metafizinės žmogaus dimensijos argumentą, neatmeta gamtiškosios, kūniškosios žmogaus prigimties pusės, o teigia vien jos nepakankamumą žmogiškajai būčiai nusakyti. Abu mąstytojai priešinasi dekartiškajai dualizmo perspektyvai, teigiančiai dvasios ir materijos atskirumą. Materializmą bei idealizmą pristato kaip du radikalius kraštutinius, lemiančius „žmogiškumo“⁴⁸ ir „gyvybės“⁴⁹ panaikinimą, viena vertus, juos mechanizuojant, kita vertus, teigiant gryną spiritualizmą. Asmuo Spaemanno filosofijoje nurodo į žmogų kaip į nedalomą visumą, vienį, t. y. *būties savyje* ir kūniškumo vienovę. Tad be paliovios kintančios fizinės savybės bei gebėjimai pilnai nenusako „aš“ būties, tačiau ją charakterizuoja. Tuo tarpu Jonas pasiūlo kiek kitokį kontrargumentą empirizmo tradicija sekančiam Singerio asmens supratimui. Filosofo teigimu, kiekvienas gyvas organizmas – tarp jų ir žmogus – savo gyvybiškumu neigia dualistinę perspektyvą. Kiek perfrazuojant Jonas, kiekvienas gyvybingas kūnas reprezentuoja dvasios ir kūniškumo vienovę, jis ir priklauso išoriniam pasauliui, ir ne, gali būti jaučiamas, ir pats gali jausti, kaip išorinė forma jis paklūsta priešastiniams gamtos dėsniams, kaip neprieinama vidujybė reprezentuoja asmeninę būtį. Gyvybingumas, kurį būdami asmenimis patiriame *betarpiškai*, Jonas teigimu, yra tarsi vidinės bei išorinės būties, materialistinės bei idealistinės perspektyvų mazgas.⁵⁰

Vidinio asmens tikrumo teigimas leidžia įtvirtinti įdėją, jog buvimas žmogumi, savimi nėra vien atsitiktinių, nutrūkstamų būsenų seka, kaip buvimas savimi nėra ir empiriškai apčiuopiamas ar matuojamas. Spaemannas empiriniam asmens supratimui priešpastato teiginį, jog buvimas savimi yra konkretaus asmens egzistavimas empiriškai apčiuopiamose būsenose.⁵¹ Tad pasisakydamas už eutanaziją, abortus, net įteisindamas vaikžudystę, Singeris klaidingai sutapatina būvimą žmogumi su besikeičiančių, pageidautinų arba ne būsenų seka, tokiu būdu paneigdamas asmens, kuris gali šią būklę išgyventi, vertę ir nenutrūkstamos asmens tapatybės galimybę. Paprastai tariant, sutapatinus būtybę su būseną, pati būtybė pranyksta. Prie panašių išvadų priėjo ir Hume'as, teigęs, jog vidinis „aš“ yra realaus atitiktens neturinti fikcija. Tačiau, vadovaujantis Spaemanno minimis, jei tardami „tu“, „jis“, „ji“, „šis“ ar „tas“ galime nurodyti tiek į tikrus, tiek į įsivaizduojamus (pavyzdžiui, sapnuojamus) objektus, tai

⁴⁸ Robert Spaemann, *Persons: The Difference between 'Someone' and 'Something'*. Oxford, U.K.: Oxford University Press, 2017, p. 95.

⁴⁹ Jonas, *The Phenomenon of Life: Toward a Philosophical Biology*, p. 7 – 26.

⁵⁰ Ten pat, p. 25.

⁵¹ Spaemann, *Persons: The Difference between 'Someone' and 'Something'*, p. 30.

tardami „aš“ negalime abejoti šio „aš“ egzistavimo tikrumu. Juk žmogus pats save suvokia kaip vienį, nors ir jaučia turįs įvairiausių gebų bei išraiškų.

Žmogiškosios būties netapatumas paskiroms būsenoms reiškia ir tai, jog orumas nėra nulemiamas biografinės savimanos – gebėjimo šias būsenas įsisąmoninti, atsiminti ir įvertinti –, kaip teigia Singeris. Spaemannas kritikuoja Locke'o minties palikimą, aiškiai asispindintį Singerio darbuose, teigdamas, jog atmintis nėra tai, kas užtikrina asmens tapatybę. Nepametame savojo „aš“ net ir tada kai nesame sąmoningi, negalime suvokti savo būties (komos, gilios sedacijos atveju, embriono stadijoje ir t. t.). Buvimas asmeniu nėra sąlygojamas tam tikrų procesų, priešingai – asmuo numato mūsų, kaip individualių esybių, tapatybės nenutrūkstumą. Tai reiškia, jog žmogaus vidujybė nėra sietina tik su mąstymo geba. Vidinis asmens tikrumas eina pirma savimonės ir yra ontologinė mąstymo gebos prielaida. Spaemannas vaizdžiai išsireiškia, jog mes nesame mintis, veiksmas ar jausmas, esame tie, kurie mąsto, veikia ir jaučia.⁵² Todėl, kaip ir minėta, priešingai teigdamas Singeris išreiškia pagarbą konkrečiai patiriamai būsenai, o ne šios būsenos savininkui.

Funkcinis požiūris į žmogų, Spaemanno manymu, kritikuotinas dar ir todėl, jog asmens idėjai suteikia gentinį atspalvį, t. y. asmenys laikomi tik fiziškai panašiais *vienetais*. Tokia išvada yra logiškai nuosekli, tačiau, vadovaujantis ontologiniu požiūriu į asmenį, nepriimtina. Spaemannas nurodo tris priežastis, kodėl neteisinga teigti, jog asmuo yra nuoroda į klasę.⁵³ Pirma, terminas „asmuo“ taikomas tik žmonėms ir tiesiogiai nurodo į šių būtybių išskirtinumą, pirmiausia todėl, jog žmogus kitaip reprezentuoja savo rūšį nei kitos būtybės. Daiktai ir gyvūnai yra klasifikuojami, skiriami vieni nuo kitų fizinių savybių pagrindu, tuo tarpu žmonės nėra vien tam tikros grupės egzemplioriai, jie ne šiaip *panašūs* fizininėmis savybėmis, o yra *lygūs* savo prigimtimi, t. y. vienodai unikalūs ir neličiami. Kiekvienas asmuo turi nepakartojamą tapatybę ir savo pasirinkimais, veiksmis, požiūriu „pralenkia“ savo rūšiškumą. Antra, gyvūnai savo veiksmis negali perlipti gamtinės prigimties. Tuo tarpu žmogus yra vienintelis padaras gebantis sudaiktinti savo būti (pavyzdžiui, paaukoti gyvybę) kito vardan, tokiu būdu perlipdamas instinktus. Be to, Spaemannas pastebi gana paradoksalią reiškinį – žiaurius poelgius (pavyzdžiui, žmogžudystę ar kankinimus) vadiname „nežmoniškais“, tokiu būdu pabrėždami vien žmogui būdingą, tarsi jį patį, kaip gamtos dalį, pranokstantį žiaurumą. Ir trečia, tik teigdami kiekvieno asmens unikalumą, galime pripažinti jo, kaip rūšį atstovaujančio vieneto, *nepakeičiamumą*. O tai yra

⁵² Ten pat, p. 141.

⁵³ Ten pat, p. 16 – 19.

būtina sąlyga besąlygiškam įsipareigojimui prieš šį asmenį ir jo orumą pagrįsti. Įvesdamas klasinį argumentą, Singeris negali išvengti potencialių ir faktinių asmenų skirties prolemtikos.

Asmens netapatumą klasės egzemplioriui galime perteikti ir sąvokų „asmuo“ bei „individas“ priešprieša. Sekant Spaemanno mintimi, žmogiškosios būties didingumą suprasti bei apie prigimtinių jo orumą kalbėti galime tik vadovaudamiesi asmens, ne individo kategorija. Individualumas nurodo skaitinę vertę, buvimą nedalomu, individualiu tam tikros grupės vienetu. Tuo tarpu asmuo, kaip ir minėta, nėra tik vienetas klasėje. Spaemannas rašo: „Asmenys skirtingai nei individai nėra elementai visumoje, kiekvienas asmuo pats savaime yra visa apimanti visuma“⁵⁴. Gebėdamas kontempliuoti savo prigimtį asmuo pats nusprendžia, „kokia visuma jam būti“. Tuo norima pasakyti, jog asmens ir individo skirtumas glūdi laisvoje valioje. Individų yra ir gyvūnijos bei augalijos pasaulyje, tuo tarpu vienintelis žmogus yra asmuo – prigimtinė galia laisvai operuoti savo gamtine prigimtimi pasižyminti būtybė.

Tokiu atveju laisvas savosios prigimties valdymas, kreipiant savo veiksmus į gėrį arba blogį, o ne instinktyvus poreikių tenkinimas apibrėžia žmogaus gyvenimo uždavinį, įprasmina jo būtį. Kaip pastebi Jonas, biblinis pašaukimas „Būkite šventi, nes Aš esu šventas“ (1 Pt 1, 16) evoliucinės antropologijos fone netenka prasmės, nes ir pati žmogiškumo idėja netenka gamtą peržengiančio, siektino orientyro. Darvinizmo pasekoje žmogus nebėra suprantamas, kaip pašauktas šventumui, kitaip tariant, per moralų elgesį įtvirtinantis savo asmenį. Empatijos ir atsakomybės puoselėjimą keičia nesibaigianti „kova už būvį“, malonumų tenkinimas. Jonas pripažįsta, jog biblinis žmogaus prigimties aiškinimas yra kiek abstraktus ir „mįslingas“⁵⁵ – net ir juo vadovaudamiesi negalime *tiksliai* atsakyti į klausimą „kas yra žmogus“ –, tačiau bibliniu pasakojimu sekdami galime pagrįsti gamtiškumą pralenkiantį žmogiškumą. Tokiu atveju oria butimi laikoma ne patogi būtis, o dora, į teisingumą orientuota būtis.

Taigi, ontologinis žmogiškumo aiškinimas suteikia tvirtą pagrindą idėjai, jog kiekvienas žmogus – be jokių išimčių ir nepaisant jo išorinių manifestacijų – yra neatšaukiama vertybė arba, tariant Kanto terminais, *tikslas pats savaime*. Pradėdamas apmąstymus orumo klausimu Spaemannas pažymi, jog: „orumas nėra empiriškai apčiuopiamas“⁵⁶, orumo idėja nurodo į transcendiškumą. Todėl pakankama orumo priežastimi turėtų būti laikoma pati būtis, ne šios būties modifikacijos. Žmogus yra vertingas paprasčiausiai dėl to, jog egzistuoja, nepaisant žmogų charakterizuojančių bei nuolatos kintančių savybių

⁵⁴ Ten pat, p. 173.

⁵⁵ Jonas, *Philosophical Essays: from ancient creed to technological man*, p. 182.

⁵⁶ Spaemann, *Love & Dignity of Human Life: On Nature and Natural Law*, p. 27.

ar sugebėjimų. Tokiu požiūriu vadovaujantis, negali būti perėjimo iš buvimo potencialiu į buvimą faktiniu asmeniu. Asmeniu tampama ne kokio nors proceso pasekoje ar pateikus įrodymus, o vos įžengus į šį pasaulį. Tad tik ontologinis, ne funkcinis asmens aiškinimas suteikia pakankamą pagrindą teigti, jog orumas – kaip pats būties faktas – yra prigimtinė duotybė ir negali būti atimtas ar prarastas.

Į asmenų grupę patenkama ne pateikus empirinius įrodymus, o gimus. Gimimo aktui Spaemannas priskiria mistišką, šventumą suponuojančią vertę, nes gyvybės atsiradimas pasaulyje, filosofo teigimu, laikytinas pranokstančiu pačią gamtą, žmogaus jėgas bei jam prieinamą žinojimą. Filosofas primena, jog tėvai, nors ir įgalinantys mūsų atsiradimą, vis dėlto negali kontroliuoti mus nusakančių bruožų, charakterio ypatumų, talentų ar sveikatos būklės, kaip ir negali tiksliai nuspėti bei sukontroliuoti akimirkos, kada išvysime pasaulį.⁵⁷ Nenuspėjama ir žmogaus galioms nepavaldi gimimo akimirka, Spaemanno manymu, itin aiškiai askleidžia žmogiškosios būties ryšį su metafizine tikrove. Gimimo aktas liudija, jog žmogus nėra racionalaus planavimo pasekmė, jo būties priežastis pranoksta šį pasaulį.⁵⁸ Todėl buvimas asmeniu prasideda vos užsimezgas žmogiškajai gyvybei, o ne embrionui ar jau gimusiam žmogui pasiekus tam tikrą raidos lygį. Vystymasis tik išryškina biologines charakteristikas, o ne įgalina nepaneigiamą vertę.⁵⁹

Panašiai ir mirties atveju. Nagrinėdami Singerio palaikomą bandymą pateikti naują mirties apibrėžimą, Jonas ir Spaemannas prieina prie beveik identiškų išvadų: žmogus tiksliai nežino ribos tarp mirties ir gyvenimo⁶⁰, kadangi vien mūsų pojūčiai nėra pakankami „buvimui“ ir „nebuvimui“ nusakyti, tegalime mokslo pagalba nurodyti fizinius gyvybės arba mirties ženklus, tačiau tiksliai pasakyti, kas yra būties pabaiga negalime.⁶¹ Kaip ir gimimas, mirtis nurodo į žmogaus sąlytį su metafizine tikrove. Būtent dėl šios priežasties mokslininkai negali apsispręsti ir vis atnaujina diskusiją klausimu, koks organizmo veiklos pasikeitimas yra pakankamas mirčiai teigti: kvėpavimo nebūvimas, širdies veiklos sustojimas, smegenų nefunkcionavimas ar šių požymių derinys. Jonas ir Spaemannas sutinka, jog bandymai pateikti naują mirties apibrėžimą, ignoruojant transcendentinę žmogiškosios būties dimensiją, prisideda prie

⁵⁷ Ten pat, p. 39.

⁵⁸ Robert Spaemann, „Begotten, Not Made“. *Communio*, Nr.33, 2006, p. 291. <<https://www.communio-icr.com/files/spaemann33-2.pdf>> [Žiūrėta – 2018 – 12 – 15].

⁵⁹ Jakub Bugajski, „Is every single human being a person? A dispute between Robert Spaemann and Peter Singer“. *Intercultural Relations*, 2(2), 2017, p. 45 – 46. <https://ruj.uj.edu.pl/xmlui/bitstream/handle/item/46533/bugajski_is_every_single_human_being_a_person_2017.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [Žiūrėta 2019 – 03 – 27].

⁶⁰ Jonas, *Philosophical Essays: from ancient creed to technological man*, p. 134 – 142.

⁶¹ Spaemann, *Love & Dignity of Human Life: On Nature and Natural Law*, p. 45 – 46.

mirties skatinimo ir neigia asmens neliečiamumo idėją. Tokiu būdu sunkiai sergančiojo orumas ne puoselėjamas, kaip bandoma teigti, o siekiama keletos išskirtinai pragmatinių tikslų.

Tad nors asmuo yra biologinis vienetas, orumas, anot Spaemanno, neturi biologinės priežasties.⁶² Orumas yra neatsiejamas nuo biologinės narystės žmonių giminėje, tačiau žmonijos narių veikimas paneigia griežtai natūralistinį pačios šios rūšies aiškinimą. Kalbėdamas apie žmoniją, Spaemannas nevengia žodį „rūšis“ pakeisti į žodį „šeima“. Tai ypatinga rūšis, nes jos nariai nėra vien tam tikromis ypatybėmis pasižymintys, juos jungia kitokie, gyvūnijos pasauliui nesuprantami – šeimyniški, moralūs – santykiai. Todėl asmenį tinkamiausia laikyti ne biologiniu vienetu, o „dalyviu bendruomenėje“ (*Participant in a community*).⁶³ Tokiu būdu filosofas nori pasakyti, jog buvimas asmeniu yra realizuojamas ne per kokybines charakteristikas, o per *santykį* su kitais asmenimis. Žmonių tarpusavio santykis atsiskleidžia kaip ontologinis moralumo apskritai pamatas, esmingai nusakantis žmogiškąją būklę. Tai vienas svarbiausių Spaemanno filosofijos aspektų, kurį galime perteikti trumpu, filosofo dažnai primenamu teiginiu: „buvimas asmeniu už gimsta tik asmenų daugybėje“⁶⁴. Asmens charakteristikas, prisidedančias prie orumo puoselėjimo, išsiugdome nuo pat gimimo būdami susiję su kitais žmonėmis. Tik todėl, jog nuo pat pradžių elgiamės su žmonėmis kaip su oriais asmenimis, o ne daiktais, formuojasi savybės, patesinančios mūsų geranorišką elgesį jų atžvilgiu. Paneigus antgamtišką prigimtį, negalime kalbėti apie moralinį ryšį, lieka tik genealoginis ryšys.

Žinoma, santykio svarba pranoksta vien bendruomenės narių ugdymo klausimą. Spaemanno manymu, santykyje su kitais asmenimis apskritai negalime nebūti metafizinio realizmo šalininkais. Per santykį pamatome, jog savasis „aš“ kitų gali būti suprastas, tačiau nėra jiems iki galo prieinamas. Kartu žmogus kaip subjektas, suvokiantis savo subjektyvumą, santykyje su kitais žino, jog jiems tėra išorinis, iki galo nesuprantamas „kitas“. Kaip ir jie jam tėra „kiti“. Tad žmogus, siekdamas niekam kitam neprieinamą savo vidujybę kuo geriau perteikti pasitelkdamas kūną save objektyvuoja. Itin svarbu pabrėžti, jog save objektyvuodamas subjektas netampa kito subjekto objektu. Pati objektyvacija nepanaikina jo vidinio tikrumo. Per objektyvaciją subjektas savimi užpildo kito mąstymą, patirtį bei žinojimą. Abu subjektai išlieka autonomiški, o šis subjektų objektyvacijos vienas kitam aktas, Spaemanno manymu, atsiskleidžia kaip „tikroji realybė“, paties filosofo žodžiais: „Žmogui realus gali būti tik kitas žmogus“⁶⁵. Sekant šia mintimi, savimonė, leidžianti mums atskirti save nuo kitų, pati nėra

⁶² Ten pat, p. 28.

⁶³ Spaemann, *Persons: The Difference between 'Someone' and 'Something'*, p. 236.

⁶⁴ Ten pat, p. 40.

⁶⁵ Robert Spaemann, „In Defense of Anthropomorphism“. Kn: *A Robert Spaemann Reader. Philosophical Essays on Nature, God and The Human Person*. Ed. by D.C. Schindler, J. Schindler, Oxford University Press, 2015.

įsivaizduojama be kitų. Tik per kitą žmogų suprantama ir išmokstama, ką reiškia būti realiam, ir svarbiausia – ką reiškia būti oriu asmeniu.

Teiginys, jog intuityviai nujaučiame visus žmones esant daugiau nei objektais, sudaro ontologinio „žmogiškumo“ aiškinimo esmę. Anot Spaemanno, intuityvus, savaiame suprantamas kito asmens pripažinimas (*Recognition*) yra asmenų tarpusavio santykio pagrindas.⁶⁶ Priešindamasis pozityvistiniam moksliniam žinojimui, filosofas teigia, jog asmens orumas yra pripažįstamas, o ne empiriškai atpažįstamas. Dėl šios priežasties kitame skyriuje prasminga plačiau panagrinėti natūralistinį bei ontologinį moralinio įsipareigojimo prieš kitą asmenį, t. y. atsakomybės orios būties atžvilgiu, pagrindimus.

2. Įsipareigojimas žmogiškajai egzistencijai

2.1. Funkcinis „atsakomybės“ aiškinimas: malonumo suma

Jakub Bugajski taikliai pastebi, jog Peterio Singerio pozicija etikos klausimu yra išskirtinai revizionistinė, siekianti drastiškų pasikeitimų.⁶⁷ Pats Singeris savo apmąstymus „praktinės etikos“ tema laiko dar vienu „kopernikišku perversmu“⁶⁸. Autoriaus įsitikinimu, etiniai principai per ilgai buvo siejami su tikėjimo tiesomis. Turėtume pamiršti prietarus, jog atsakomybė ir moralumas yra antgamtiškumą liudijanti, neatsiejama žmogiškosios prigimties dalis, paties Singerio žodžiais: „Žmogiškoji prigimtis nieko nesako apie žmonijos vertybes, kokios jos galėtų ar turėtų būti“⁶⁹. Palaikydamas darvinistinę perspektyvą autorius laikosi pozicijos, jog moralė, kaip ir kiekvienas kitas žmogaus bruožas, tėra atsitiktinumas, išsivystęs natūralių procesų dėka. O jei moralė yra reliatyvi, tai Darwino atradimai negali būti ignoruojami, nes evoliucijos teorijos teiginių įsisavinimas yra vienintelis būdas galutinai diskredituoti kol kas politiškai itin įtakingas, tačiau pasenusias ir savo esme neteisingas su orumu, asmens teisėmis, lygybe sietinas idėjas.⁷⁰ Tad nuosekliai laikydamasis istoristinio evoliucijos aiškinimo, Singeris

⁶⁶ Spaemann, *Persons: The Difference between 'Someone' and 'Something'*, p. 180 – 196.

⁶⁷ Bugajski, „Is every single human being a person? A dispute between Robert Spaemann and Peter Singer“, p. 41.

⁶⁸ Singer, *Rethinking life and death: The collapse of our traditional ethics*, p. 189.

⁶⁹ Singer, *Practical Ethics*, p. 69.

⁷⁰ Singer, *A Darwinian Left: Politics, Evolution and Cooperation*, p. 16.

teigia, jog ne tik pats žmogus, bet ir etinės normos privalo progresuoti ir nors sekuliarus etinis mąstymas, paremtas mokslo tiesomis, vis dar yra „kūdikystės stadijoje“⁷¹, netrukus turėtume galutinai atsisakyti etiką sieti su krikščioniškuoju palikimu.

Atsmeddamas intuiciniu žinojimu paremtą moralės supratimą bei idėją, jog moralinėje sferoje nėra naujovių, Singeris siekia pateikti mokslinį, t. y. naudą, o ne jo supratimu tuščią moralizavimą teikiantį, moralinio veikimo aiškinimą. Vos pradėdamas kalbą apie naująją etiką, mąstytojas pabrėžia, jog moralė privalo tarnauti sprendžiant *praktinio* pobūdžio klausimus.⁷² Todėl moralės teoriją autorius aiškina kaip būtiną natūralistinių prielaidų apie žmogiškąją būtį sekmenį. Kitaip tariant, moralė Singerio filosofijos ribose aiškinama funkciškai. Moralumas nebėra suprantamas kaip prigimtinė dorybė, o tampa instrumentu instinktams tenkinti, įrankiu laimei siekti ir kančiai naikinti. Idėja, jog egzistuoja nekintama moralinė vertė ar fundamentali gėrio ir blogio skirtis, atmetama. Dėl šios priežasties moralinių dilemų svarstymo pagrindu tampa su šiuolaikinio mokslo vizija bei mechanistiniu gamtos supratimu nesunkiai suderinami utilitarizmo principai.⁷³ „Praktinėje etikoje“ išsakomi teiginiai seka klasikine utilitarizmo mintimi: Benthamo, Millio samprotavimais.

Sykiu etikos teorijoje pamatinėmis laikomos sąvokos: „geras“, „blogas“, „laimė“, „teisingumas“, „vertingumas“ ir t. t., Singerio filosofijoje neturi jokio moralinio turinio, yra suprantamos išskirtinai instrumentiškai. Mąstytojas pakartoja Benthamo iškeltą teiginį, jog visos šios sąvokos galiausiai žymį tą patį objektą. Objektą, provokuojantį būtybės interesą, nesvarbu „teigiamas“ ar „neigiamas“ šis interesas bebūtų.⁷⁴ Kitaip tariant, visos šios sąvokos žymi arba *troškimą*, arba *anti-troškimą*. Tuo norima pasakyti, jog kiekvieną siekį, įvykį, daiktą ar veiksma vertiname per naudos prizmę, atsižvelgdami į tai, kokį kiekį malonumo ir kokį kiekį skausmo sugebėsime patirti. Tad troškimų tenkinimas Singerio filosofijoje yra ne tik kiekvienos būtybės egzistencinis siekis, bet ir moralinio viekimo variklis.

Šioje vietoje svarbu pabrėžti esminį Singerio filosofijos prieštaravimą. Singerio palaikoma atirūšistinė perspektyva yra natūralizmo padarinys, pats savaime prieštaraujantis natūralizmo nuostatai, jog visos egzistuojančios tiesos yra gamtos tiesos. Antirūšizmą įtvirtinantis autoriaus teiginys, jog neteisinga žmoniją laikyti moralinės visatos centru, nes faktinė realybė savaime neturėtų įtvirtinti normatyvinių nuostatų liudija šį griežtai empirinį tikrovės supratimą. „Praktinėje etikoje“ dar Hume'o

⁷¹ Singer, *How Are We to Live? Ethics in an Age of Self-interest*, p. 15.

⁷² Singer, *Practical Ethics*, p. 1

⁷³ Zaborowski, *Robert Spaemann's Philosophy of the Human Person: Nature, Freedom and the Critique of Modernity*, p. 65 – 68.

⁷⁴ Singer, *Practical Ethics*, p. 86 – 87.

iškelta idėja, jog atotrūkis tarp to „kas yra“ ir to „kas turėtų būti“ yra neįveikiamas, kitaip tariant, vertybinė pozicija neseka iš gryno, nuogo fakto, pakartojama ne kartą. Tuo norima pabrėžti, jog *Homo sapiens* rūšies egzistavimo faktas savaime neturėtų reikšti nepaprastos šių žinduolių vertės ar ypatingo įsipareigojimo būtent šios rūšies atžvilgiu būtinybės. Pabrėžtina, jog būdamas nuoseklus Singeris turėtų pereiti prie apskritai bet kokios normatyvinės pozicijos neigimo. Neva neįveikiamą faktinės realybės ir normatyvumo skirtį autorius panaudoja tik klasikiniam-krikščioniškam asmens supratimui išstumti, tačiau plėtodamas argumentus fakto ir vertybės skirties neperžiangiamumo Singeris atsisako. Gyvuosius organizmus jungiantis skausmo – anti-troškimo – faktas perauga į *anti-vertybę*, savaiminį blogį, kurio „neturėtų būti“ ir kurio visomis įmanomomis priemonėmis turėtume vengti. Tad skausmo faktas steigia normatyvinę dimensiją. Analogiškai – antirūžismo palaikymas tampa pagrindiniu moralinio veikimo, kuris gamtos pasaulyje paprasčiausiai neturėtų galioti, kriterijumi.⁷⁵

Singerio etika pagrįsta auksine utilitarizmo taisykle, moralaus veikimo tikslu skelbianti individą pranokstančios – pasaulinės – molonumo sumos maksimizavimą ir kančios minimizavimą. Bet koks veiksmas laikomas moraliai priimtiniu tik tada, jeigu jo sukeltos pasekmės atneša daugiausia naudos, tiksliau tariant, Singerio pasirenkamo preferencijų utilitarizmo atveju – patenkina didžiausią kiekį skirtingų troškimų. Būtent tokio veiksmo pasirinkimas galimų veiksmų aibėje yra privalomas. Didžiausios galimos naudos gaminimas laikomas moraline pareiga, todėl kiekvienas veikėjas privalo pasverti visas galimas pasekmes.⁷⁶ Vadovaujantis tokiu požiūriu kiekvienas yra atsakingas ne tik už savo veiksmus, bet ir už tai, ko galėjo išvengti. Tokiu atveju atsakingumo ribos absoliučiai išplečiamos, atsakomybės objektu tampa visas pasaulis. Sykiu ši absoliutinė atsakomybė, kai absoliučiai kiekvienas pasirinkimas turi atsakomybės svorį, žmogų tarsi pastato į visagalės būtybės – Dievo vietą. Atsakingumas nebesuprantamas kaip ribotas, tad tam tikra prasme ir žmogus nebėra suprantamas kaip ribotus pajėgumus turintis, kaip baigtinė būtybė.

Deontologinė perspektyva, poelgius pačius savaime (nepriklausomai nuo jų pasekmių) laikant gerais arba blogais, Singerio manymu, yra kritikuotina, nes sudėtingose situacijoje negali pasiūlyti išeities taško, pavyzdžiui, dviejų skirtingų dekalogo taisyklių įgyvendinimas tuo pat metu gali būti neįmanomas.⁷⁷ Tačiau absoliutinei atsakomybei galimas analogiškas argumentas – žmogus, būdamas baigtinis padaras, nėra pajėgus pasverti absoliučiai kiekvieną veiksmą, be to, negali numatyti ateities ir

⁷⁵ Zaborowski, *Robert Spaemann's Philosophy of the Human Person: Nature, Freedom and the Critique of Modernity*, p. 210 – 213.

⁷⁶ Singer, *Practical Ethics*, p. 80.

⁷⁷ Ten pat, p. 1 – 3.

kiekvieno veiksmo pasekmės. Todėl pasirinkimas sudėtingėse praktinėse situacijose, pavyzdžiui, gelbėti skęstantį šunį ar skęstantį vaiką, taip pat nėra visiškai aiškus, nors ir teigiama, jog tam, kuris siekia bendrosios naudos, leistina viskas, t. y. tikslas pateisina priešastis.

Kita vertus, preferencijų utilitarizmo strategija pasirenkama, nes, Singerio teigimu, etiškas, moralus gyvenimas, visų pirma, yra gebėjimas save susieti su didesne visuma. Kaip rašo pats autorius: „etika yra socialinė praktika“⁷⁸. Atsakomybės laukas išplečiamas, siekiant kiek įmanoma žmogų atitraukti nuo asmeninių interesų, savanaudiško savo paties poreikių tenkinimo, jo veiksmus universalizuojant. Be to, moralės universalizavimą bei racionalizavimą Singeris supranta kaip efektyviausią ginklą kovoje su rūšizmu bei kitokio pobūdžio diskriminacijos formomis: rasizmu, asmenų išskyrimu lyties pagrindu, diskriminacija dėl negalios ir pan. Tad, siekdamas apginti lygiavertį žmonėms gyvūnų statusą, Singeris teigia, jog į moralinį lauką turėtų būti įtraukti ne tik tie, kurie gali jame pilnavertiškai veikti, t. y. prisiimti ir įgyvendinti moralinius įsipareigojimus. Priešingu atveju, autoriaus įsitikinimu, negalime atsakyti į tokius klausimus kaip: kodėl turėtume rūpintis savo palikuonimis ar sunkiai sergančiais, kurie tam tikrą savo egzistavimo laiką tėra našta, nekurianti apčiuopiamos vertės kitų būtybių atžvilgiu.⁷⁹ Tačiau nors priešiškus priklausymo tam tikrai rūšiai, rasei ar lyčiai pagrindu panaikinamas, nepriklausantieji Singerio steigiamai asmenų klasei lieka moralės užribyje. Plėtodamas antidiskriminacijos argumentą autorius pažymi, jog intelektualiniai ar fiziniai skirtumai, trūkumai neturi prasmės tik tada, kai nėra esminiai savarankiškai asmeninių interesų raiškiai. Jei fizinė negalia perauga į sąmoningumo trūkumą, tokia būtybė nepatenka į absoliutinės atsakomybės areną.

Šioje vietoje svarbu pabrėžti, jog autoriaus akcentuojamas pasiaukojimas didesnio gėrio vardan neturi moralinio gylio. Singeris teigia, jog evoliucijos teoriją perteikianti „kova už būvį“ nereiškia gryno savanaudiškumo.⁸⁰ Tuo norima pasakyti, jog savanaudiškumas yra neatsiejama žmogiškosios būties dalis, leidusi žmonijai išlikti natūraliosios atrankos procese, tačiau manymas, jog konkurencija yra mūsų prigimtį esmingai varanti jėga, nėra teisingas. Savanaudiškumą galime kontroliuoti, siekdami taikingesnio bendrabūvio. Tačiau savanaudiškumo kontrolė, neperžengint Darwino teorijos, neturi nieko bendro su laisva valia, savosios prigimties suvaldymu. Singerio teigiami tiek agresyvūs, tiek bendrystę užtikrinantys instinktai yra neatsiejami nuo biologinio pagrindo. Todėl savanaudiškumas bei geranoriškumas neturi moralinio turinio, t. y. nereiškia fundamentalaus pasirinkimo tarp gėrio ir blogio. Šie žmogiškumo predikatai apibrėžiami produktyvumo – kaip žmoniją jungiančio gėrio – atžvilgiu, tad

⁷⁸ Ten pat, p. 284.

⁷⁹ Ten pat, p. 63.

⁸⁰ Singer, *How Are We to Live? Ethics in an Age of Self-interest*, p. 99 – 103.

yra suprantami funkciškai. Paprastai tariant, egoizmo nebuvimas Singerio filosofijoje reiškia ne altruistinį polinkį, o egoistinį supratimą, jog iš rūpinimosi kitais taip pat galime gauti naudos. Žmonių nesavanaudiškumas per kooperavimosi aktą tokiu atveju yra tapatus gyvūnų insinktams grupotis, didinan išgyvenimo šansus. Be to, veiksmai universalizuojami tik tada, kai nekenkia paties veikiančiojo interesams, todėl apie egoistiškumo transcendavimą pilnai įrodantį pasiaukojimo aktą nekalbama.

Orientaciją bendrosios naudos link įtvirtinama įsteigiant reikalavimą veikti taip, jog nešališkas stebėtojas pritartų atliekamų veiksmų teisingumui.⁸¹ Tad moralinis veikėjas Singerio teorijoje nėra suprantamas kaip turintis autonomišką prigimtį ar galintis savarankiškai kvestionuoti moralinių veiksmų turinį. Moralinis veikėjas paklūsta prisukto mechanizmo malonumui generuoti veikimui, paties mechanizmo ar priemonių laimei užtikrinti nekvestionuodamas. Tad nors Singeris ir teigia preferencijų utilitarizmo įgalinamą laisvesnį pasirinkimą, lyginant su, autoriaus manymu, suvaržančiais klasikinės etikos principais, laisvos valios idėja „praktinės etikos“ fone netenka prasmės. Kalbėdamas apie moralės universalizavimą Singeris mini Kanto vardą, tačiau veiksmų universalizavimas autoriaus darbuose reiškia daugumos interesų, polinkių suderinamumą, ne besąlygišką, iš grynios pareigos kylančią ir troškimų, išorinio pasaulio nedeterminuojamą taisyklę – kategorinį imperatyvą. Tad atsakingas veikimas siejamas ne su laisva valia, o su racionalių skaičiavimu, t. y. griežtai intelektiniu gebėjimu palyginti skirtingas preferencijas.

Itin svarbu tai, jog moralės universalizavimas „praktinėje etikoje“ perauga ne į skirtingų būtybių lygiavertiškumą ir vertingumą moralinio įstatymo akivaizdoje, o į interesų lygiavertiškumą ir savaiminę vertę. Anot Singerio, vienodo dėmesio skirtingiems interesams principas veikia tarsi svarstyklės – skirtingi interesai „sveriami“ nešališkai. Jei svarstyklės veikia tinkamai, individų skaičiumi pranašesnė interesų grupė turėtų nusverti mažesnį skaičių panašius interesus atstovaujančių būtybių, nepaisant kiekvienos šių būtybių atskirai.⁸² Šia prasme Singerio „praktinė etika“ yra „nuasmeninta“ etika. Racionalizuojant moralę, naikinama asmeninių preferencijų, sentimentų, emocijų ar socialinės įtakos galimybė. Vienintelis veiksmus determinuojantis objektas turėtų būti bendroji malonumo suma, ne mes patys, ne mus supantys kiti. Tad sprendimą priimantis veikėjas privalo atsisakyti asmeninių saitų su kitais žmonėmis ir sekti objektyviu skaičiavimo principu. Paties Singerio žodžiais: „etika nereikalauja panaikinti asmeninius santykius ar šališkus jausmus, tačiau reikalauja, kad reaguotume į šių būtybių interesus nepriklausomai nuo mūsų jausmų joms“⁸³. Tokiu atveju žmonių tarpusavio santykis praranda

⁸¹ Singer, *Practical Ethics*, p. 279.

⁸² Ten pat, p. 20 – 21.

⁸³ Ten pat, p. 69.

ontologinio moralės pamato statusą. Santykis Singerio darbuose ne kuria įsipareigojimą, steigia atsakomybę prieš kito orumą, o yra didesnio įsipareigojimo (prieš pasaulinę malonumo sumą) išdava. Įsipareigojimo prieš kitą asmenį, žodžio davimo ar priesaikos idėjos Singerio teorijos ribose neturi jokios prasmės.

Tad darvinistinis požiūris į žmogiškumą griaua ne tik moralinę savivoką, kartu neigiama pastovios, į kitą nukreiptos atsakomybės galimybė. Pritardamas idėjai, jog teisė į gyvybę yra pirmoji išvada iš asmens orumo, Singeris įvardina keturias priežastis, prieštaraujančias tam tikros būtybės sunaikinimui:

1. Asmeninių, nukreiptų į ateitį interesų raiška;
2. Savivoka (patiriamo skausmo arba malonumo supratimas);
3. Autonomiškumas (gebėjimas savarankiškai priimti sprendimus);
4. Neigiamos įtakos aplinkiniams sukėlimas.⁸⁴

Svarbu tai, jog nė viena iš šių keturių taisyklių, įvedus preferencijų utilitarizmo teoriją, nėra nepaneigiama. Kaip jau minėta, ne-asmenų grupės egzistencijos ribos priklauso nuo asmenų grupės sprendimo, pritaikant hedonistinį skaičiavimą. Tačiau oriu pripažįstamo asmens, pasižyminčio visais sunaikinimui prieštaraujančiais bruožais, teisė į gyvybę taip pat gali būti paneigiama, jei ją nusveria didesnis interesų skaičius.⁸⁵ Tai reiškia, jog, nors asmens sunaikinimas Singerio filosofijoje yra moraliai blogas aktas, nes sunaikinamas ne vienas, o daugybė potencialių siekių smarkiai pakenkiant bendrajai malonumo sumai, tam tikrais atvejais net ir asmens nužudymas yra pateisinamas. Perrašydamas krikščioniškosios etikos principus, Singeris teigia, jog įsaka „neatimk nekaltos gyvybės“ turėtų pakeisti į „prisiimk atsakomybę už savo sprendimus“, atsakomybę suprantant absoliutine – orientacijos bendrojo malonumo sumos –, o ne neatšaukiamo įsipareigojimo prieš asmens orumą prasme.⁸⁶ Tad lygiavertis skirtingų interesų vertinimas dar nelemia vienodo elgesio būtybių, kurios šiuos interesus išreiškia, atžvilgiu.

Apibendrinant, nors Singerio „praktinės etikos“ tikslas yra nustatyti mūsų pareigas kitoms būtybėms, smarkiai praplečiant moralinio veikimo areną, tiesioginė pareiga asmens orumui autoriaus

⁸⁴ Ten pat, p. 84.

⁸⁵ Ten pat, p. 81.

⁸⁶ Singer, *Rethinking life and death: The collapse of our traditional ethics*, p. 192 – 196.

teorijos ribose yra nepagrindžiama. Atsakomybės universalizavimas, kiekvieną laikant atsakingu už malonumo pasaulyje sumą, Singerio filosofijoje turėtų reikšti dar įspūdingesnį egoizmo transcendavimą, juk aukojamasi dėl bendro, visa apimančio siekio. Tačiau bendro siekio, kuris turėtų įtvirtinti skirtingų interesų lygiavertiškumą, vaikymosi atveju, ne tik veikiantysis, bet ir kiekvienas, kurio atžvilgiu turėtume jausti atsakomybę, yra paneigiami. Nors „asmuo“ Singerio svarstymuose išlieka moralinį statusą žyminčiu terminu – nurodo etinę poziciją tam tikros būtybės atžvilgiu – moralumas čia neturi gylio ir išreiškia griežtai formalią tarpusavio santykio funkciją. Moralinis statusas kildinamas iš dviejų šaltinių: skirtingų preferencijų lygiavertiškumo bei biologinio tapatumo (panašaus organizmų funkcionavimo), o ne iš asmens, kurio atžvilgiu veikiama, orumo fakto. Atmetus absoliučių etinių vertybių idėją, orumas skelbiamas laisvai paneigiamu ir nėra laikomas atsakingo veikimo priežastimi. Svarbu pažymėti ir tai, jog autorius pripažįsta, jog tam, kad valstybė funkcionuotų, reikalingi gyvybės atėmimo apribojimai⁸⁷, tačiau teisių ir pareigų pagrindimui nesuteikia stabilaus pagrindo. Egzistuoja vienintelis tikslas savaime – malonumo didinimas. Tai reiškia, jog kitas, kaip tikslas savaime, negali stoti skersai kelio rūpinimuisi skausmo naikinimu. Singerio filosofijoje nė viena būtybė nėra laikoma neliečiama.

2.2. *Ontologinis „atsakomybės“ aiškinimas: rūpestis*

Holger Zaborowski teigimu, Singerio samprotavimų etikos klausimu pavyzdys simbolizuoja mokslinio mąstymo pergalę prieš filosofiją, kuri, Spaemanno teigimu, turėtų reikšti „akivaizdaus (įgimto) žinojimo“ atstatymą.⁸⁸ Tuo tarpu paties Spaemanno išsikelimas uždavinys yra ne atrasti ar įtvirtinti naują tiesą, o filosofijos keliu priminti būtent tai, kas besąlygiška. Štai knygą „Laimė ir geranoriškumas“ (*Happiness and Benevolence*) filosofas pradeda tokiais žodžiais: „Tikiuosi, jog čia pateikiamos mintys etikos klausimu neatskleis nieko esmingai naujo. Ieškant atsakymų į klausimus apie teisingą gyvenimą, klaidinga gali būti tik tai, kas dar nežinoma“⁸⁹. Remdamasis Dievo ir asmens ryšiu, Spaemannas įtvirtina absoliutinę aksiologiją ir teigia, jog egzistuoja objektyvi moralinė tiesa. Utilitaristinis argumentas, idealizuojant ateitį bei etikai užmetant progreso idėją, filosofo teigimu, gali pagrįsti tik ribotos, kontekstualios atsakomybės koncepciją. Tuo tarpu atsakomybė Spaemanno

⁸⁷ Singer, *Practical Ethics*, p. 72 – 73.

⁸⁸ Holger Zaborowski, *Robert Spaemann's Philosophy of the Human Person: Nature, Freedom and the Critique of Modernity*. New York: Oxford University Press, 2010, p. 52 – 56.

⁸⁹ Robert Spaemann, *Happiness and Benevolence*. London: University of Notre Dame Press, 2000, p. vii.

filosofijos ribose nėra niekaip susijusi su idealizuota žmonijos ateitimi ar bendru laimės kiekiu, atsakingas veikimas čia atspindi akivaizdžią tvarką, kuria žmogus vadovavosi nuo pat žmonijos atsiradimo pradžios.⁹⁰

Orumas laikomas neatsiejama nekintamų moralinių principų dalimi. Todėl asmens pripažinimo aktas, Spaemanno teigimu, nereikalauja papildomų apmąstymų ar įrodymų. Tiesiog žinome, jog kitą redukuoti į objektą ar priemonę, tarnaujančią mūsų įgeidžiams, yra neteisinga. Asmens pripažinimas mums reiškiasi tarsi besąlygiško ir įgimto vidinio reikalavimo forma, paklojanti moralinio veikimo apskritai pagrindą. Panašiai kaip Kanto moralės dėsnis – reikalavimas tiesiog yra mumyse. Antroji kategorinio imperatyvo formuluotė, kurioje išsakoma mintis, jog žmogus privalo būti traktuojamas jokiu būdu ne kaip daiktas, o kaip savitikslių būtybė, atspindi tapačią Spaemanno mintims poziciją. Kantas netgi kalba apie žmonijos šventumą: „Tiesa, žmogus ne toks jau šventas, bet žmonija jo asmenyje turi būti šventa“⁹¹. Šventumas čia kildinamas būtent iš išskirtinai žmonių rūšiai būdingo moralės dėsnio, intuityvios pagarbos kitam asmeniui. Žinoma, Spaemanno sutinka, jog kito vertės pripažinimas yra spontaniškas ir laisvas pasirinkimas, todėl visada gali būti atmestas.⁹² Tačiau nors kiekvienas žmogus gali sąmoningai perlipti ir tokiu būdu paneigti jo prigimtyje įrašytą pareikalavimą nesudaiktinti kito asmens, toks elgesys tik žmonėms būdingo imlumo moralės dėsniui nepaneigia.

Tad atsakingas veikimas, visų pirma, yra ne paklūsimas formalioms taisyklėms, o orumo realizavimas per sąžinės balsą. Spaemannas kritikuoja funkcinį moralės supratimą teigdamas, jog galiojant tik gamtinei, visuomeninei ar bet kokiai kitai išorinei determinacijai, tvari atsakomybė privalo išnykti. Lygiai taip pat turėtų išnykti sąžinės graužatis, gėda, kaltė, atleidimas, pasiaukojimas ir kiti svarbūs asmens moralinės savivokos ypatumai.⁹³ Anot autoriaus, atsakomybės akte esame determinuojami ir kiek kitokiu būdu. Filosofo darbuose itin svarbi sąžinės, vidinio moralinio determinanto, išlaisvinančio iš instinktų tenkinimo būtinybės, koncepcija. Šis nuolatos įpareigojantis vidinis balsas nėra tapatus grynai racionalumui ir negali būti siejamas su išskaičiavimu, kaip ir nėra priklausomas nuo išorinių įtakų, kurias galėtume atsekti ir pamatuoti. Dar Pascalis teigė, jog *širdis* turi savo priežastčių, kurių protas nesupranta. Kalbėdamas apie sąžinės fenomeną, Spaemannas pažymi, jog bet koks fenomenologinis sąžinės paaiškinimas supaprastintų šio vidinio balso galią bei prasmingumą. Anot autoriaus, moralinė patirtis per sąžinės balsą yra besąlygiškumo patirtis, panašiai kaip tiesos

⁹⁰ Zaborowski, *Robert Spaemann's Philosophy of the Human Person: Nature, Freedom and the Critique of Modernity*, p. 54.

⁹¹ Imanuelis Kantas, *Praktinio proto kritika*. Vilnius: Mintis, 1987, p. 107.

⁹² Spaemann, *Persons: The Difference between 'Someone' and 'Something'*, p. 237.

⁹³ Ten pat, p. 164 – 179.

patyrimas. Ši patirtis negali būti grindžiama sąlyginiu faktu, antraip taptų tik iliuzija. Tad sąžinės balsas Spaemannui, visų pirma, yra vidinė, dieviškos kilmės, o kartu racionali determinacija – *susižinojimas* su savimi, įgalinantis asmens vienybę su pačiu savimi.⁹⁴

Žinoma, sąžinės fenomeno nepaaiškinamumas nereiškia neobjektyvumo. Visai priešingai: filosofo manymu, nenumaldomas vidinis balsas liudija asmens ir Dievo arba aukščiausiosios ir galutinės tiesos ryšį.⁹⁵ Juk tardamiesi su savimi, kaip pasielgti būtų teisinga, bandome atsistoti į galingesnės, teisingesnės, visažinės būtybės vietą ir suprasti, kaip pasielgtų ji. Kitaip tariant, sąžinės fenomenas liudija prigimtinių žmogaus polinkį į teisingą atsakymą. Todėl sąžinė neišvengiamai kreipia mus fundamentalaus gėrio link. Tiesa, Spaemannas pripažįsta, jog vadovavimasis šiuo balsu nebūtinai lemia tokias pasekmes, kokių tikimės, tačiau be jo tikrai atsakingas veikimas nėra įmanomas. Nors ne visada galime nuspėti padarinius, sekdami sąžinės balsu neišvengiamai prisiimame už šiuos padarinius atsakomybę, nes vadovaudamiesi sąžine, negalime nesitikėti, jog elgiamės teisingai. Dėl šios priežasties veiksmų universalizavimas nėra būtinai reikalingas, pakankamas moralinio veikimo kriterijus yra sutikimas su vidine intuicija.

Tiek Spaemanno, tiek Jonas teigimu, asmens orumas yra *realizuojamas* per atsakomybės aktą. Nors ir savaime įrašytas žmogiškojoje būtyje, orumas tarsi reikalauja „įkūnijimo“. Todėl vidinis savęs suvaldymas (atsakomybė už savo asmenį), be to, gebėjimas rūpintis šalia esančiu (atsakomybė už kito asmenį) yra pagrindiniai buvimo asmeniu predikatai. Tokiu atveju prigimtinių vertingumą pilnai atskleisti gali tik valingas ir priklausomybės nuo gyvuliškų instinktų atsisakęs žmogus. Spaemanno žodžiais: „Orumas – tai savo egzistencijos įvaldymas ir šio įvaldymo perkėlimas už savosios būties ribų“⁹⁶. Laikomasi pozicijos, jog asmens orumas išsiskleidžia, kuomet žmogus transcenduoja save, t. y. sugeba perlipti savo egocentriškus poreikius ir pamatyti išorinį kitą ne kaip priemonę, o kaip egoistinių troškimų tenkinimui nepavaldžią, unikalią ir savarankišką būtį savyje. Žinoma, svarbu pabrėžti, jog nesavanaudiški poelgiai nelemia orumo, kitaip tariant, nėra orumo priežastis, o leidžia žmogui atsiskleisti kaip oriai būtybei, atskleisti savo unikalų asmenį.⁹⁷

Sykiu, oponuojant instrumentinio mąstymo iškėlimui, teigiama, jog tik kalbėdami apie praktinio, nepavaldaus gamtiniam determinizmui protavimo galimybę, galime sutikti su idėja, jog mąstymo geba išreiškia kur kas fundamentalesnį žmogiškumo aspektą nei gebėjimą aptarnauti instinktyvius troškimus.

⁹⁴ Ten pat, p. 98.

⁹⁵ Spaemann, „Rationality and Faith in God“, p. 635.

⁹⁶ Spaemann, *Love & Dignity of Human Life: On Nature and Natural Law*, p. 32.

⁹⁷ Ten pat, p. 30 – 31.

Spaemanno teigimu, kontempliatyvusis mąstymas įgalina žmogų pažvelgti į save iš kito perspektyvos, sykiu – atsiribojant nuo savo poreikių, suprasti kitą, pastatyti save į kito vietą.⁹⁸ Pabrėžtina, jog daugelis filosofų ne veltui pripažino, jog geba atsišvelgti į kitą ryškiausiai atsiskleidžia gebėjimo kalbėti dėka. Kalbos akte kitą pamatome kaip savarankišką, kitokią nei „aš“ būtį savyje. Tam pritarė ir Rousseau, teigęs, jog kalba galėjo pakeisti žmogui šiaip jau pakankamą prigimtinių riksmą tik glaudžiamame santykiyje su kitu – greičiausiai šeimoje –, atpažįstant šį kitą kaip savarankiškai, kitaip nei „aš“ mąstyti gebančią būtybę.

Orumo išsiskleidimas per savasties transcendavimo aktą, Spaemanno teigimu, elementariausią išraišką pasiekia teisingumo pavidalu, tobuliausią – meilės.⁹⁹ Spaemannas meilę tapatina su akimi: „*amor oculus est*“¹⁰⁰, teigdamas, jog, būdama tyriausia savęs objektyvacijos kitam išraiška, ji įgalina priimti kito asmens vidinį tikrumą, kartu atskleidžiant savąjį. *Amor benevolentiae*, t. y. nesavanaudiškos meilės fenomenas, filosofo teigimu, aiškiausiai simbolizuoja kito unikalumo ir neatšaukiamos vertės supratimą. Nesavanaudiška meilė neturi empirinio pagrindo. Prisiřšama ne prie išorinių mylimojo savybių. Kitas, kaip būtis savyje, tai, kas jame nekinta nepaisant jo išorinių objektyvacijų, yra mylinčiojo laimės turinys.¹⁰¹ Tai leidžia Spaemannui priėti prie išvados, jog kitas žmogus tam tikrose situacijose mums tampa svarbesnis už mus pačius. O didesnio kito unikalios vertės įrodymo nei savanoriškas nuosprendis save panaudoti kaip priemonę, vien tam, jog šis kitas galėtų išlikti tikslu savaime, nėra. Nesavanaudiškos meilės pavyzdys svarbus, nes įrodo, jog moralus elgesys yra neatsiejamas nuo subjektyvaus, asmeninio santykio su kitu. Kitaip tariant, moralinis įsipareigojimas, siekiant užtikrinti kito vertės supratimą, privalo remtis ne racionalių išskaičiavimu, o fundamentalesniu draugystės, geranoriškumo principu.

Be to, Spaemannas savi-transcendavimo idėją papildė teigdamas, jog žmogus yra vienintelis gyvūnas, galintis duoti žodį ir atleisti. Anot filosofo, duodamas žodį asmuo atsiriboją nuo šio pažado vykdymo metu jį lydėsiančių būsenų (pavyzdžiui, nuovargio, prastos nuotaikos ir t. t.). Tam tikra prasme žadantysis atsiriboją ir nuo pažado vykdymo metu jį galinčių veikti aplinkos įtakų (pavyzdžiui, atsiradusių papildomų įsipareigojimų). Analogiškai – atleidimo akte savaime įrašytas supratimas, jog asmuo, kuriam atleidžiama, yra daugiau nei jo yda, daugiau nei jo atlikti veiksmai.¹⁰²

⁹⁸ Spaemann, *Happiness and Benevolence*, p. 82 – 92.

⁹⁹ Ten pat, p. 91.

¹⁰⁰ Spaemann, *Love & the Dignity of Human life: On Nature and Natural Law*, p. 6.

¹⁰¹ Ten pat, p. 7 – 13.

¹⁰² Robert Spaemann, Holger Zaborowski, „An Animal that can Promise and Forgive”. *Communio*, Nr. 34 (Winter, 2007). <<https://www.communio-icr.com/files/spaemann-zaborowski34-4.pdf>> [Žiūrėta 2018 – 10 – 20].

Atleidimo bei pažado koncepcijos svarbios dar ir todėl, jog aiškiausiai nurodo asmenį esant savosios prigimties valdytoju. Spaemannas primena, jog negalime kalbėti apie žodžio davimą arba atleidimą, nedarydami prielaidos, jog žadantysis ar atleidimo siekiantis yra laisvi determinuoti savo veiksmus. Būtent laisvas sutikimas įsipareigoti tampa pakankamu pagrindu tolesnėms Spaemanno abejonėms, nukreiptoms į Singerio filosofijoje aptinkamą laisvės tapatinimą su išorinės prievartos nebuvimu. Filosofo manymu, instinktus tenkinanti laisvė yra gyvuliška laisvė. Funkcinis laisvės supratimas sumenkina žmogų, nes žmogiškumas sutapatinamas su fiziologinių būsenų seka. Tokia laisve besivadovaujantis žmogus yra priklausomas nuo troškimų tenkinimo, o jo egoistiniai jausmai yra išstumiami į pirmą planą.¹⁰³ Tik ontologinė asmens idėja gali padėti šią laisvės sampratą papildyti, pridėdama papildomą laisvos vidinės valios dimensiją. Ontologinis asmens supratimas įgalina laisvę sieti ne su priklausomybės pripažinimu ar atsisakymu, o su pastanga daryti tai, kas savo turiniu savaime teisinga ir gera.

Atliepdamas laisvos valios klausimą, Spaemannas teigia, jog neorūs gali būti tik žmonių veiksmai, elgsena, požiūris, savaime provokuojantys apilinkinių nepagarbą.¹⁰⁴ Dėl šios priežasties asmuo negali netekti orumo, tačiau gali prarasti galimybę į orų savęs pristatymą. Analogiškai – orumo įžeidimas, tiesiogiai ar netiesiogiai atsisakant laikyti žmogų svarbiu, lygiaverčiu, sąmoningai neatsižvelgiant į jo poreikius ir interesus, fiziškai kankinant jo kūną, yra įmanomas, tačiau nėra tapatus orumo nusavinimui.

Galiausiai, Singerio teiginys, jog nėra jokio pagrindo žmogų laikyti prioritetu virš kitų rūšių, ontologinio atsakomybės aiškinimo fone netenka prasmės. Žmogaus išskyrimas moralės srityje nereiškia, jog tik žmogus yra vertingas, tai reiškia, jog tik žmonių (o ne gamtos) pasaulyje egzistuoja moralumas. Tik žmonės, gebėdami peržengti gamtiškumą, gali prisiimti atsakomybę. Dar Aristotelis, svarstydamas sielos klausimą, pateikia tris sielos tipus: augalinį, gyvulinį ir racionalųjį. Tik žmogus, anot filosofo, turi ir augalinę, ir gyvūninę, ir protingąją sielas, todėl jam prieinamos ir trys laimės rūšys: pramogų teikiama laimė, atsakingo ir laisvo veikimo laimė bei laimė tyrinėti, filosofškai apmąstyti pasaulį. Tuo tarpu gyvūnai nėra pajėgūs suprasti aukštesnius dvasinius dalykus, nes neturi kontempliatyvosios mąstymo gebos. Gyvūnų atveju intelektas tarnauja tik biologinių poreikių tenkinimui, išlikimui užtikrinti.

¹⁰³ Spaemann, *Persons: The Difference between 'Someone' and 'Something'*, p. 197 – 220.

¹⁰⁴ Spaemann, *Love & Dignity of Human Life: On Nature and Natural Law*, p. 27 – 44.

Spaemannas pabrėžia, jog praktinis protavimas ir pati gyvenimo tėkmė vienas kitam priešarauja.¹⁰⁵ Tai itin svarbi įžvalga, kuria norima priminti, jog gyvūnai, skirtingai nei žmonės, negali peržengti troškimo išlikti lemiamos savimanos. Kiekviena gyva būtybė, kaip biologinis organizmas, rūpinasi tik tinkamu šio organizmo funkcionavimu, gyvybės palaikymu. Kitaip tariant, kiekvienas gyvas padaras yra uždaras pasaulis, susitelkęs tik pats į save. Instinktyvūs troškimai negali išvirsti į kito supratimą ar rūpestį, nes savo esmė yra grobuoniški. Kol gyva būtybė yra pavaldi šiems instinktams, išorinis kitas tėra pavojų keliančios aplinkos dalis arba troškimų objektas, ne savitikslių ar gerbtina būtybė. Būtent dėl šios priežasties gyvūnai nėra laikytini moralinės bendruomenės nariais. Kaip gamtinės būtybės jie neatsako už savo veiksmus. Tik žmonės, ne gyvūnai yra orūs asmenys, nes tik jie geba elgtis atsakingai.

Tad moralus elgesys užgimsta tik *santykiuje*, kuriame dalyvauja žmogus. Todėl tiesioginis santykis yra būtinas ontologinis moralės pamatas. Be to, pabrėžtina tai, jog atsakomybės aktas neprivalo būti abipusis. Tai reiškia, jog žmogus gali rūpintis kitu nesulaukdamas atsako tuo pačiu. Šią idėją Spaemannas perteikia rūpesčio dėl ko nors (*Caring about*) ir rūpesčio kuo nors (*Caring for*) skirtimi. Filosofo nuomone, atsakomybė prieš kažką skiriasi nuo rūpinimosi kažkuo (priežiūros), nes pirmuoju atveju atsakingas veikimas turi konkretų *adresatą*, t. y. kitą asmenį, kuris šį rūpestį gali įvertinti, kritikuoti, priimti arba atmesti. Antruoju atveju – vieninteliai moralaus veikimo vertintojai esame mes patys, todėl atsakomybė nėra taip stipriai įpareigojanti.¹⁰⁶ Tuo norima pasakyti, jog gyvūnas ar pati gamta kaip visuma visada yra rūpesčio objektas, ne subjektas.

Spaemannas dažnai atkreipia dėmesį į mintį, jog realybės patyrimas ir vertinimas galimas tik pagal analogiją su savęs patyrimu. Tad asmens būtis jo filosofijoje yra objektyvi tikrovė, reprezentuojanti standartą, kuriuo galime matuoti išorinį realumą. Bėgant laikui ar keičiantis aplinkybėms, keičiantis net mūsų pačių būsenoms išliekame identiškai su savimi. Vidinis „aš“ mus lydi visą gyvenimą, o asmeninė tapatybė laikui bėgant negali išnykti ar trūkinėti. Suvokdami save, suvokiame, jog ir mus supantis pasaulis nėra vien niekaip tarpusavyje nesusijusių įvykių kratinys, pavyzdžiui, suvokiame, jog medis, kuri dabar matome pro langą, yra tas pats medis, kurį pro tą patį langą matėme vakar. Tad mūsų pačių egzistavimas ir šio egzistavimo reflektavimas yra paskirus pasaulio įvykius jungianti grandis.¹⁰⁷

¹⁰⁵ Spaemann, *Happiness and Benevolence*, p. 82.

¹⁰⁶ Ten pat, p. 173 – 187.

¹⁰⁷ Zaborowski, *Robert Spaemann's Philosophy of the Human Person: Nature, Freedom and the Critique of Modernity*, p. 203 – 204.

Ši idėja svarbi, nes nepriklausančias žmonių giminei būtybes galime *tinkamai* suprasti tik pagal analogiją su savimi, vadovaudamiesi antropomorfistine žiūra. Antropomorfizmas reikalingas žmogui, nes jis neturi prieigos prie „ne-žmogiško“ egzistavimo: „Galime analizuoti gėlę, tačiau nebūnant gėle, niekada negalėsime susieti to, ką stebime, su tuo, koks gėlės gyvenimas galėtų būti iš tiesų“¹⁰⁸. Jonas manymu, žmogiškoji būtis – apimant visas jos dimensijas – yra tinkamiausias visų daiktų būties matas, nes žmogus tiesiogiai patirdamas tiek savo vidujumą, tiek išoriškumą yra tarsi būties daugiasluoksniškumo prototipas. Tiesioginis savo pačių vidujybės bei išoriškumo betarpiškumo patyrimas moko mus atidžiau vertinti mus supantį pasaulį, nepaneigiant prielaidos, jog kiekvienas mus supantis gyvis nėra tik išoriškai egzistuojantis ar mums naudą teikiantis kūnas, o galimai turi vidinę, savaime tikslingą būtį.¹⁰⁹ Todėl tik antropomorfistiniu principu vadovaudamiesi, į mus supančius gyvūnus bei kitus gyvybingus organizmus galime žvelgti su atjauta ir rūpesčiu. Ne kaip į mūsų poreikiams tarnaujančius objektus, o kaip į gyvas būtybes, kurios su mumis dalijasi pasauliu. Toks požiūris tvirtesnis už Singerio išsakomą skirtingų interesų lygybės principą, nes įgalina rūpinimąsi visais gyvaisiais organizmais *jų pačių labui*, ne malonumo generavimo vardan. Vėlgi, vertinamas pats būties faktas, nepaisant šios būties modifikacijų.

Sekdamas antropomorfistinės žiūros argumentu, Jonas iškelia svarbią idėja, jog iš ontologinės žmogaus, kaip moralinio, įsipareigoti gebančio subjekto idėjos kyla moralinis imperatyvas saugoti pasaulį.¹¹⁰ Filosofo apmąstymus išprovokuoja susirūpinimas žmogiškosios būties ir pasaulio išlikimu technologinės pažangos, mokslinio mąstymo pakilimo akivaizdoje, tačiau pagrindinė pareigos prieš pasaulį priežastis, Jonas teigimu, yra gamtos (ne tik žmogaus, bet ir kiekvieno gyvio) egzistavimo tikslingumo supratimas. Rupinamės tomis būtybėmis, kurių būtis yra procesas, kurių būčiai išsiskleisti tinkamai gali prireikti mūsų pagalbos, kurių būtis yra pežeidžiama. Svarbu pabrėžti, jog ne aukščiausiasis gėris, išskaičiavimas ar savisaugos instinktas, o būtent šis supratimas determinuoja žmoniją prisiimti diudžiulio masto atsakomybę. Kitaip tariant, rūpestis gamta kyla ne iš universalios taisyklės, o iš noro būti susijusiam su išoriniu pasauliu. Įsipareigojame ne savo naudai, o visų būtybių (įskaitant ateities kartas), su kuriomis dalijamės pasauliu, labui. Tad ontologinis pasaulio supratimas įgalina išorinį pasaulį traktuoti kaip tikslą savaime, ne tik kaip „mano aplinką“. Tokiu būdu Jonas paneigia žmogui kaip vieninteliam moraliniam veikėjui Singerio metamą atropocentriškumo kaltinimą ir pasiūlo įtikinamesnę atsakomybės prieš kitas, ne tik žmonių rūšies, būtybes pagrindą. Žmonija, remiantis ontologiniu

¹⁰⁸ Kurt Riezler, *Physics and Reality*. New Haven: Yale University Press, 1940, p. 116.

¹⁰⁹ Jonas, *The Phenomenon of Life: Toward a Philosophical Biology*, p. 23 – 24.

¹¹⁰ Jonas, *The Imperative of Responsibility: In Search of an Ethics for the Technological Age*, p. 1 – 22.

argumentu, nėra suprantama kaip privilegijuota rūšis, jos išskirtinumas kyla iš tik žmonėms būdingos laisvos valios, kuri įgalina rūpestį ne tik savo rūšies atstovais, bet ir visa gamta.

Apibendinant galima teigti, jog atsakomybė be metafizinio pamato yra tuščia idėja būtent todėl, jog tik tikėdami į kito vidinį tikrumą, kito būties tikslą galime įsipareigoti *kažkam* – veikti konkrečios būtybės labui –, ne tik būti formaliai atsakingi. Besąlygiška pareiga kito labui gali kilti tik tada, kai pripažįstame kito neatšaukiamą vertę, kai kitą laikome ne tik įrankiu, bet tikslu savyje. Galia pamatyti šalia esantį kitą kaip turintį nepaprastą vertę, nepaisant šio kito bruožų ar sugebėjimų tam tikru laiko momentu, yra būtent tai, kas žmones padaro moraliomis būtybėmis.

Tokiu atveju Singerio iškeliamą pareigą generuoti malonumą yra kritikuotina todėl, kad asmeninis įsipareigojimas yra kur kas tvirtesnis ir kilnesnis nei įsipareigojimas, neturintis tiesioginio objekto, įtvirtintas kontraktu, teisiniu aktu ar vedama racionalaus išskaičiavimo. Bet koks formalus įsipareigojimas tik ir gali būti kildinamas iš sugebėjimo prisiimti atsakomybę už savo veiksmus, besirūpnančiojo gebėjimo matyti kitą kaip tikslą savyje, o ne atvirkščiai. Tvari atsakomybė negali egzistuoti, jei egzistuoja pastovi galimybė keisti moralinio veikimo principus ar išvengti moralinės pareigos prieš kitą būtį. Paprastai tariant, suformalizuota, išimtinai racionali atsakomybė nebėra atsakomybė tikrąja šio žodžio prasme. Bet koks formalus pareigų įtvirtinimas reikalauja prielaidos, jog pareigas prisiimsianti būtybė pasižymi laisva valia, t. y. autonomija, priimant moralinį sprendimą.

Išvados

Darvinistinė Peterio Singerio pozicija laikytina pavojinga orumo koncepcijai svarstyti dėl keletos priežasčių:

1. Pateikiamas funkcinis asmens supratimas, teigiant, jog buvimą asmeniu esmingai charakterizuoja biografinio sąmoningumo kriterijus. Tad bet kuri būtybė, praradusi nurodytą kriterijų, nebėra laikoma vertinga. Be to, įvedamas kokybinis kriterijus leidžia teigti, jog buvimas asmeniu nėra vien žmonių rūšies privilegija, į asmenų grupę įtraukiami gyvūnai. Tačiau, nors esminis buvimo asmeniu predikatas nurodomas, nepasiūlomas aiškus kriterijus skirtingų būtybių sąmoningumo, savosios būties supratimo laipsniui nustatyti. Teigtina, jog orių asmenų grupė nėra aiškiai apibrėžiama, yra pastoviai kintanti.

2. Orumo priešastis siejama su fiziniu vystymusi. Teigiama, jog orumas yra nusipelnomas bet kuriai biologinei būtybei laisponiškai vystantis bei įrodžius pajėgumą įgyti pageidautiną bruožų rinkinį, kuris leistų jai priskirti asmens statusą. Dviejų pageidautinų bruožų – juslumo ir savimonės – skirtis įgalina autorių skirtingoms būtybėms priskirti skirtingus orumo laipsnius. Teigiama potencialių ir faktinių asmenų galimybė. Pabrėžtina, jog išipareigojimas potencialių asmenų atžvilgiu nėra tiksliai apibrėžiamas, todėl sukuriama aiški galimybė manipuluoti asmenų klasės sudėtimi, tam tikrą dalį būtybių sąmoningai pašalinant iš moralinės bendruomenės.
3. Ori būtis siejama su pilnavertišku (savarankišku bei nepavaldžiu išorinei prievartai) troškimų tenkinimu, malonionių būsenų gausa, ne atsakingu veikimu. Tad atmetus gamtinę determinaciją pranokstančios prigimties galimybę, malonaus potyrio faktas tampa svarbesnis už gyvųjų būtybių – tarp jų ir žmogaus – egzistavimo faktą.
4. Teigiamas mokslinis-istoristinis moralės aiškinimas, atmetant absoliučių etinių vertybių galimumą. Moralinis išipareigojimas, atsakomybė kreipiamą ne į gėrį, ne į kitą būtybę kaip tikslą savaime, o į pasaulinę malonumo sumą. Moralinio veikimo kriterijumi iškeliant interesų lygiavertiškumo principą, nepasiūlomas tvarus pagrindas tarpusavio santykių kontrolei, nėra užtikrinamas taikingas bendrabūvis. Bet kurios būtybės pašalinimas nėra laikomas savaiminiu blogiu, jei pasitarnauja malonumo sumos didinimui. Tad žudymas (apimant ir asmenų, ir ne-asmenų klases) – priklausomai nuo būtybės, kurios interesų atžvilgiu veikiama, bei konfrontuojančių interesų skaičiaus – laikomas moraliai pagrįstu veiksmu. Kiekvienos būtybės unikalumas nėra pripažįstamas.

Tuo tarpu Roberto Spaemanno bei Hans Jonas idėjų sitezė suteikia stabilų pagrindą tiek orumo neatšaukiamumui teigti, tiek išipareigojimui šio orumo atžvilgiu pagrįsti:

1. Peteikiamas ontologinis asmens supratimas, laikantis pozicijos, jog buvimas asmeniu neturiu empirinio kriterijaus, o yra ypatinga egzistencijos forma, transcenduojanti laikiškumą bei kūniškąjį kismą erdvėje. Buvimas asmeniu siejamas ne su nutrūkstančiomis arba atsinaujinančiomis sąmonės būsenomis, o su ontologiniu būties faktu. Asmuo suprantamas kaip nedaloma visuma nuolatos identiška su savimi. Teigiama, jog asmuo, visų pirma, yra moralinė kategorija, žyminti gamtinę determinaciją peržengti galinčią dorovinę esybę. Todėl asmens kategorija taikoma griežtai apibrėžtai grupei – žmonijai.
2. Orumui pagrįsti keliamos dvi (tarpusavyje suderinamos) metafizinės prielaidos: 1) Orumas kildinamas iš žmogaus ir Dievo ryšio; 2) Orumas kildinamas iš išorines manifestacijas

pranokstančio būties tikslingumo. Metafizinė orumo prielaida, atsisakant egzistencijos vertės sąsajų su empiriniu kriterijumi, leidžia teigti, jog kiekvienas asmuo yra unikalus, o neatšaukiama asmens vertė nėra prarandama asmenį charakterizuojantiems bruožams pakitus.

3. Ori būtis siejama su atsakingu veikimu, savasties realizavimu per laisvos valios aktą, tačiau orumas nėra laikomas valios akto pasekme. Todėl prigimtinė asmens vertė nėra paneigiama asmeniui atsidūrus skausmingoje ar žeminančioje padėtyje, būsenoje.
4. Teigiama objektyvi moralinė tiesa, o pagarba orumui laikoma neatsiejama nekintamų ir besąlygiškų moralinių principų dalimi. Todėl moralinis santykis su pačiu savimi (atsakomybė už savo asmenį), be to, gebėjimas rūpintis šalia esančiu laikomi pagrindiniais buvimo asmeniu predikatais. Moralinis įsipareigojimas kreipiamas į besąlygiškus moralinius principus, į gėrį, todėl atsakomybės aktas yra neatsiejamas nuo savi-transcendavimo galimybės. Laikomasi pozicijos, jog žmogus yra vienintelė būtybė, gebanti perlipti savo egocentriškus poreikius ir pamatyti išorinį kitą ne kaip priemonę, o kaip troškimų tenkinimui nepavaldžią, unikalią ir savarankišką būtį savyje. Todėl į moralinę bendruomenę įtraukiami tik žmonės, neneigiant kitų būtybių egzistencijos prasmingumo ir savaiminės vertės, rūpesčio šiomis būtybėmis galimybės.

Apibendrinant, teigtina, jog darvinizmas Singerio samprotavimuose skleidžiasi itin radikalia forma. Įvedus funkcinį asmens ir moralės aiškinimus dalis žmonijos skelbiama neverta egzistuoti. Ginamoji tezė pasitvirtina: žmogų laikant išskirtinai gamtine būtybe, žmogaus egzistencijos vertę kildinant iš empirinių kriterijų, o moralumą siejant su grynu naudos išskaičiavimu, absoliučių ir besąlygiškų vertybių – visų pirma, asmens orumo bei stabilios atsakomybės prieš šį orumą – galimybė atmetama. Darvinistinis „žmogiškumo“ supratimas, neigiant metafizinę „žmogiškumo“ dimensiją, nesuteikia stabilaus pagrindo kalbėti apie nuolatines teises ir atsakomybes.

Literatūros sąrašas

1. Anzenbacher, Arno, *Etikos įvadas*. Vilnius: Aidai, 1995.
2. Bartkienė, Aistė, „Moralės ribos ir paribiai: nuo bioetikos iki gyvūnų teisių“. *Problemos*, t.91, 2017, p. 57 – 70.
3. Bacevičiūtė, Danutė, „Etika ir ontologija: Hanso Jonaso atsakomybės imperatyvo paieška technikos amžiuje“. *Religija Ir Kultūra*, Nr. 12, 2013, p. 21 – 34.
4. Beatty, John, „Hannah Arendt and Karl Popper: Darwinism, Historical Determinism, and Totalitarianism“. Kn. Rama S. Singh, Costas B. Krimbas, Diane B. Paul, John Beatty (sud.), *Thinking About Evolution: Historical, Philosophical and Political Perspectives*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001.
5. Bugajski, Jakub, „Is every single human being a person? A dispute between Robert Spaemann and Peter Singer“. *Intercultural Relations*, 2(2), 2017. <https://ruj.uj.edu.pl/xmlui/bitstream/handle/item/46533/bugajski_is_every_single_human_being_a_person_2017.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [Žiūrėta 2019 – 03 – 27].
6. Bruneau, Gabriela Arriagada, „Consequences of the Concept of person in Peter Singer's Ethical Theory“, <https://www.academia.edu/20067498/Consequences_of_the_Concept_of_person_in_Peter_Singers_Ethical_Theory> [Žiūrėta 2019 – 03 – 23].
7. Darwin, Charles, *The Descent of Man, and Selection in Relation to Sex*. New Jersey: Princeton University Press, 1981.
8. Dawkins, Richard, *River out of Eden: A Darwinian view of life*. New York: Basic Books, 1995.
9. Dawkins, Richard, *The Selfish Gene*. 3rd ed. New York: Oxford University Press, 2006.
10. „Declaration of Independence: A Transcription“. *National Archives* <<https://www.archives.gov/founding-docs/declaration-transcript>> [Žiūrėta 2019 – 03 – 26].
11. Gailius, Antanas (vert.), „Žmogaus orumas. Krikščionišką atsakomybę grindžiama politinė veikla (I)“. *Bernardinai*, 2008. <<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2008-04-07-zmogaus-orumas-krikscioniskaja-atsakomybe-grindziama-politine-veikla-i/3902>> [Žiūrėta 2019 – 05 – 02].
12. Galton, Francis, *Inquiries into Human Faculty and Its Development*. 2001. <<http://galton.org/books/human-faculty/text/human-faculty.pdf>> [Žiūrėta 2019 – 03 – 10].

13. Generalinė Asamblėja, „Visuotinė Žmogaus Teisių Deklaracija“. <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.278385>> [Žiūrėta 2019 – 03 – 09].
14. Giraitė, Indra, Meškytė, Augustė, „Žmogaus embriono išstūmimas iš moralinės bendruomenės: Didėjanti suvereni galia individo atžvilgiu“. Bakalauro darbas, Vilniaus universitetas, Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas, 2010.
15. Hymers, John, „Not a Modest Proposal: Peter Singer and the Definition of Person“. *Ethical Perspectives*, 6 (1999) 2. <<http://www.ethical-perspectives.be/viewpic.php?LAN=E&TABLE=EP&ID=236>> [Žiūrėta 2019 – 03 – 22].
16. Jaspers, Karl, *Filosofijos įvadas*. Vilnius: Pradai, 1998.
17. Jonas, Hans, *Philosophical Essays: from ancient creed to technological man*. New York: Dresden: Atropos Press, 2010.
18. Jonas, Hans, *The Imperative of Responsibility: In Search of an Ethics for the Technological Age*. Chicago [ill.]; London: The University of Chicago Press, 1984.
19. Jonas, Hans, *The Phenomenon of Life: Toward a Philosophical Biology*. Evanston [Ill.]: Northwestern University Press, 2001.
20. Kaczor, Christopher, *The Edge of Life: Human Dignity and Contemporary Bioethics*. Dordrecht: Springer Netherlands (Vol. 85, Philosophy and Medicine), 2005.
21. Kantas, Imanuelis, *Praktinio proto kritika*. Vilnius: Mintis, 1987.
22. Karčevska, Emilija, „Dvi žmogaus orumo sampratos: S. Harris ir R. Spaemanno lyginamoji analizė“. Bakalauro darbas, Vilniaus universitetas, Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas, 2018. <<http://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:29824855/datastreams/MAIN/content>> [Žiūrėta 2019 – 03 – 26].
23. *Lietuvos Respublikos Konstitucija: Lietuvos Respublikos piliečių priimta 1992 m. spalio 25 d. referendume, įsigaliojo 1992 m. lapkričio 2 d.* Vilnius: Lodvila, 2016.
24. Paul, Diane B., „Darwin, social Darwinism and eugenics“. Kn. Jonathan Hodge, Gregory Radick (sud.), *The Cambridge Companion to Darwin*. New York: Cambridge University Press, 2003.
25. Pribyla, Petr, „Interview with Peter Singer – On Global Poverty, Human Rights and Ethical Questions“. *Global Politics*, 2011. <<http://www.globalpolitics.cz/rozhovory/on-global-poverty-human-rights-and-ethical-questions-interview-with-peter-singer>> [Žiūrėta 2019 – 03 – 24].
26. Riezler, Kurt, *Physics and Reality*. New Haven: Yale University Press, 1940.
27. Singer, Peter, *A Darwinian Left: Politics, Evolution and Cooperation*. New Haven and London: Yale University Press, 2000.

28. Singer, Peter, *How Are We to Live? Ethics in an Age of Self-interest*. Oxford: Oxford University Press, 1997.
29. Singer, Peter „Killing humans and killing animals“, *Inquiry: An Interdisciplinary Journal of Philosophy*, Volume 22, 1979 (Issue 1-4), p. 145 – 156.
30. Singer, Peter, *Practical Ethics*, 3 leid. Cambridge: Cambridge University Press, 2011.
31. Singer, Peter, *Rethinking life and death: The collapse of our traditional ethics*. New York: St. Martin's Press, 1996.
32. Spaemann, Robert, „Begotten, Not Made“. *Communio*, Nr.33, 2006. <<https://www.communio-icr.com/files/spaemann33-2.pdf>>.
33. Spaemann, Robert, *Essays in anthropology: Variations on a theme*. Eugene [Or.]: Cascade Books, 2010.
34. Spaemann, Robert, *Happiness and Benevolence*. London: University of Notre Dame Press, 2000.
35. Spaemann, Robert, „In Defence of Anthropomorfism“, „On Human Dignity“. Kn: *A Robert Spaemann Reader. Philosophical Essays on Nature, God and The Human Person*. Ed. by D.C. Schindler, J. Schindler, Oxford University Press, 2015.
36. Spaemann, Robert, *Love & Dignity of Human Life: On Nature and Natural Law*. Grand Rapids, Michigan; Cambridge, U.K.: William B. Eerdmans Publishing Company, 2012.
37. Spaemann, Robert, *Persons: The Difference between 'Someone' and 'Something'*. Oxford, U.K.: Oxford University Press, 2017.
38. Spaemann, Robert, „Rationality and Faith in God“. *Communio*, Nr. 32 (Winter 2005). <<https://www.communio-icr.com/files/spaemann32-4.pdf>> [Žiūrėta 2018 – 12 – 11].
39. Spaemann, Robert, Zaborowski, Holger, „An Animal That Can Promise and Forgive“. *Communio*, Nr. 34, 2007. <<https://www.communio-icr.com/files/spaemann-zaborowski34-4.pdf>>.
40. Stančienė, Dalia Marija, „Hanso Jono Socialinė Etika: Atsakomybės Principas“. *Logos*, Nr. 62, 2010, p. 65 – 72.
41. Vogel, Lawrence, „Foreword“. Kn. Hans Jonas, *The Phenomenon of Life: Toward a Philosophical Biology*. Evanston [Ill.]: Northwestern University Press, 2001, p. xi – xxi.
42. Zaborowski, Holger, *Robert Spaemann's Philosophy of the Human Person: Nature, Freedom and the Critique of Modernity*. New York: Oxford University Press, 2010.
43. Žukas, Gediminas (vert.), „Alister E. McGrath. Mokslo ir religijos rebatų: Darwinas ir žmonijos biologinės ištakos“. *Bernardinai*, 2013. <<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2013-11-29->

alister-e-mcgrath-mokslo-ir-religijos-debatai-darwinas-ir-zmonijos-biologines-istakos/110614>
Žiūrėta [2019 – 01 – 14].

44. Žukauskaitė, Audronė „Kas yra biopolitikos subjektas? Filosofija, humanizmas ir gyvūniškumas“. *Problemos*, Nr. 86, 2014, p. 7 – 22.

Summary

Why Darwinian reductionism is dangerous to persons?

The Bachelor thesis explores relations between two understandings of human being – naturalistic and ontological – and the concept of dignity. It is assumed that anthropological interpretation of a person must ultimately evolve into the justification of a legal entity and establish a normative dimension on the political scene. The way we define a person must clearly state what significance this person has in all areas of political responsibility. The dignity of the person here is important as a category that denotes the awareness of duties and responsibilities to society. In the same way, the society must assume its duty and responsibility in respect of each person recognized as dignified.

Different understandings of human being are presented by analyzing philosophical perspectives of three authors: Peter Singer, Robert Spaemann and Hans Jonas.

Peter Singer, following Darwin's thought, considers human being as purely natural being. Author rejects the principle of the sanctity of human life and proposes a new definition of person based on empirical characteristics. In this way Singer attempts to establish science-based 'Practical Ethics' that would ensure equality of different biological species. Instead of objective moral values Singer suggests the principle of equal consideration of interests. In his philosophy animals are considered to be a part of moral community, while embryos, people with brain damage, infants are removed from the moral sphere. Dignity is no longer seen as *a priori* given to human beings.

Meanwhile, both Robert Spaemann and Hans Jonas claim undeniable value of human existence, express deep respect for human life and dignity. Robert Spaemann opposes the Darwinian perspective and provides an ontological interpretation of personhood. According to Spaemann, dignity is a predicate of humanity, because only human beings are created in the image of God and only humans are considered to be moral beings. Jonas proposes slightly different ontological argument. Philosopher refers to the principle of teleology and argues that the existence of every being – not just human being – is by itself meaningful. Moreover, the principle of teleology in author's reasoning becomes the main cause of responsible action towards animals and whole nature.

The thesis consists of two main parts. The first part compares the functional and ontological understanding of the person proposed by the authors. The second part deals with different understandings of moral commitment i. e. responsibility. In the course of the analysis, the following questions are

considered: what characteristics define person, from where the dignity of the person derives, what is considered to be a dignified existence, how is the moral behavior understood, how is moral community understood, is the dignity considered to be the cause and purpose of responsible action.

It is argued that, the position of Spaemann and Jonas, claiming the self-worth of the person and the moral autonomy of the person, which enables practical reasoning, is identical to the understanding of human being affirmed by Western institutions. Meanwhile, the functional approach to personhood and morality presented by Singer contradicts the concept of inherent dignity of the human person, affirmed in various resolutions and declarations of international bodies and national constitutions. If human being is considered as purely natural being, absolute and unconditional values – first and foremost the dignity of the person and the stable responsibility towards this dignity – are rejected. In addition, ‘Practical Ethics’ based on preference utilitarianism does not provide a solid basis for moral commitment to another person. Within Singer’s reasoning, killing – depending on the being whose interests are affected and the number of confronting interests – is considered a morally grounded act. No being is recognized as irrevocably valuable.

In conclusion the naturalistic interpretation of human being, which associates person with physical characteristics and moral action with the deduction of the greatest benefit, is dangerous because it is not sufficient to justify the inviolability of dignity. The concept of dignity requires metaphysical assumptions about humanity.